

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Jan-Åke Fält

Försäkringsgivarens regressrätt

Examensarbete
20 poäng

Handledare:
Eva Lindell-Frantz

Ämnesområde:
Civilrätt

Termin:
HT 2000

Innehållsförteckning

1. Inledning	5
1.1. Terminologi	5
1.2. Syfte och frågeställning	6
1.3. Metod och källkritik	6
1.4. Disposition.....	8
1.5. Avgränsning.....	9
2. Bakgrund	10
2.1. 1927 års försäkringsavtalslag.....	10
2.2. Regressrätten under utredning	11
2.3. Ny försäkringsavtalslag	14
3. Förutsättningar för regressrätt enligt 25 § FAL	15
3.1. Inträde i rätten till skadestånd.....	15
3.2. Utbetalning av skadestånd	15
3.3. Uppsåt och grov vårdslöshet.....	17
3.4. Strikt ansvar	20
3.5. Presumtionsansvar	23
3.6. Principalansvar	25
3.7. Summaförsäkringar.....	28
3.8. Kontraktsförhållanden	28
4. Konsumentförhållanden	31
4.1. Regressrätt	31
4.2. Culpabedömningen	32
4.3. Ansvarsförsäkring.....	32
5. Regressavtal mellan försäkringsgivare	34
5.1. Inledning	34
5.2. Regressöverenskommelsen.....	34

6. Särskild regressrätt	36
6.1. Inledning	36
6.2. Överlåtelse av rätten till skadestånd	36
6.3. Regressrätt mellan flera skadeståndsskyldiga.....	37
7. Praktisk tillämpning.....	40
7.1. Äldre praxis	40
7.2 Moderna försäkringsavtal	41
8. Analys	43
9. Sammanfattning.....	47
10. Käll- och litteraturförteckning	48
10.1. Litteratur	48
10.2. Opublicerade källor	49
10.3. Rättsfall.....	50

Förkortningar

AFL	Lag (1962:381) om allmän försäkring
Ds.	Departementsserien
FAL	Lag (1927:77) om försäkringsavtal
FjFP	Försäkringsjuridiska föreningens publikationer
HD	Högsta Domstolen
HovR	Hovrätten
JT	Juridisk tidskrift vid Stockholms universitet
KFL	Konsumentförsäkringslag (1980:38)
MB	Miljöbalken
NFT	Nordisk Försäkringstidskrift
PAL	Produktansvarslag (1992:18)
Prop.	Proposition
RÖ	Regressöverenskommelsen
SFS	Svensk Författningssamling
SkL	Skadeståndslag (1972:207)
SOU	Statens offentliga utredningar
SvJT	Svensk Juristtidning
TskL	Trafikskadelag (1975:1410)
Va-lagen	Lag (1970:244) om allmänna vatten- och avloppsanläggningar

1. Inledning

1.1. Terminologi

Försäkringsrätten är i viss mån nära besläktat med skadeståndsrätten, särskilt när det gäller försäkringsgivarens regressrätt. Regressrätten är ett viktigt medel för försäkringsgivaren att minska sin förlust vid utbetalning av ersättning till försäkringstagaren, förutsatt att någon annan än försäkringstagaren varit ansvarig för skadan. Med regressrätt menas en rätt att inträda i en skadelidandes rätt till skadestånd för en skada för vilken försäkringsgivaren betalt ersättning. Det som komplicerar regresskraven inom försäkringsrätten är att både skadestånds- och försäkringsrättsliga frågor uppkommer när regressrätten utövas.

Det finns två lagar som reglerar försäkringsavtalet, lagen (1927:77) om försäkringsavtal, FAL och konsumentförsäkringslagen (1980:38), KFL. FAL avser främst personförsäkring och företagens skadeförsäkring, medan KFL tillämpas på försäkringar som konsumenter tecknar för enskilt ändamål, särskilt hem- och villaförsäkring.

FAL rör sig med tre grundläggande begrepp rörande kontrahenterna i ett försäkringsavtal, nämligen försäkringsgivare, försäkringstagare och försäkringshavare. Försäkringsgivare är den som meddelar försäkring. Kontrahenten är oftast ett försäkringsbolag, men termen används för att markera att andra än försäkringsbolag kan meddela försäkring. Försäkringstagare är den som ingår avtal om försäkring med försäkringsbolaget och betalar premien. Slutligen är försäkringshavare en ”beteckning för alla dem, vilkas intresse kan vara föremål för skadeförsäkring.”¹ Oftast är försäkringstagare och försäkringshavare samma person, varför jag valt att konsekvent använda det förra begreppet för att beskriva försäkringsgivarens medkontrahent.

Självförsäkrare är oftast staten, större kommuner och eventuellt större företag, som medvetet underlåter att ta försäkringar därför att deras verksamhet är så stor att de kan jämna ut risken på hela verksamheten.²

Heta arbeten är en term som förekommer inom försäkringsbranschen och hos brandförsvaret och innebär arbeten som är förknippade med särskild brandfara t.ex. svetsning, skärning och annat som medför upphettning och gnistbildning.³

¹ SOU 1925:21, s. 67.

² Prop. 1972:5, s. 534.

³ Ullman, H., *Ansvar—Försäkring—Regress—Heta arbeten*, s. 7.

1.2. Syfte och frågeställning

Jag kommer att utreda försäkringsgivarens regressrätt huvudsakligen med utgångspunkt från regeln i 25 § FAL. Främst har jag koncentrerat mig på skadeförsäkring för egendom, där det är vanligast att regressfrågor uppkommer. Vidare har jag velat undersöka hur regressrätten fungerar i praktiken genom att studera olika gällande försäkringsavtal för privat- och företagsförsäkring. Mellan försäkringsbolagen gäller en regressöverenskommelse, som begränsar utövandet av regress när regressansvaret drabbar ett annat försäkringsbolag. Jag kommer att redogöra för den regressöverenskommelsen, RÖ, och några frågor som uppkommer i samband med den, nämligen hur regress utövas hur den regressansvarige påverkas. Avslutningsvis kommer jag att göra en kort genomgång av några försäkringsvillkor för att utreda i vilken mån försäkringsbolag avtalar bort 25 § FAL.

Med utgångspunkt från min redogörelse för regressrätten och dess utövande kommer jag att försöka besvara ett antal frågor: Vad utgör grov vårdslöshet enligt 25 § FAL? Vilken begränsning utgör RÖ och hur påverkar den privatpersoner? Hur förhåller sig försäkringsbolagens försäkringsvillkor till 25 § FAL och RÖ? Vilka konsekvenser får en ny försäkringsavtalslag? Hur borde regressrätten utformas? Borde regressrätt överhuvudtaget vara tillåtet?

1.3. Metod och källkritik

Den metod jag har använt är den juridiska, vilket huvudsakligen innebär textanalys av rättskällor som lagar, förarbeten, praxis och doktrin. Det finns en prioritetsordning mellan de olika rättskällorna. Aleksander Peczenik delar upp dem i rättskällor som skall, bör och får beaktas. Lagar skall beaktas och har i rättskällevärdet en högre ställning än t.ex. prejudikat och förarbeten, vilka bör beaktas och doktrin, som får beaktas. Lagar är därför ett starkare juridiskt auktoritetsskäl än övriga rättskällor och det krävs mer för att åsidosätta lagen än t.ex. prejudikat.⁴ Förarbeten spelar en stor roll i Sverige, även större än i övriga Norden. Fram till 1980-talet var de dessutom ofta mycket omfattande. Förarbeten är däremot inte bindande, men vägledande för juridisk argumentation. Förarbetens betydelse varierar inom olika rättsområden. Inom skatterätt och civilrätt spelar de en stor roll, medan de inte gör det på straffrättens område.⁵ Prejudikat är ”ett avgörande av ett konkret fall, som blir ett auktoritativt

⁴ Peczenik, A., *Vad är rätt?*, s. 219-220.

⁵ Peczenik, A., *Vad är rätt?*, s. 250, 252.

mönster för framtida avgöranden”.⁶ När det gäller prejudikat och deras verkan som mönster för framtida avgöranden finns det två begrepp, som är tagna från anglosaxisk terminologi, nämligen *ratio decidendi* och *obiter dicta*. Med *ratio decidendi* menas de skäl som varit nödvändiga för utgången av målet, medan *obiter dicta* är skäl som bidragit till utgången men inte varit nödvändiga. Det är mycket ovanligt att HD öppet frångår en princip som tillämpats tidigare. För att frångå en princip brukar oftast andra omständigheter åberopas eller ett annat resonemang föras.⁷ Prejudikat är inte juridiskt bindande, men följs regelbundet i svensk praxis och spelar en stor roll för rättsvetenskapen.⁸ Doktrin innebär huvudsakligen ”den rättsdogmatiska litteraturen, vilken systematiserar och tolkar gällande rätt.”⁹ Doktrinen har ett slags auktoritet och påverkar därmed den juridiska argumentationen. I svensk rätt beaktar domstolarna i vissa fall den rättsvetenskapliga litteraturen, även om inte alltid författarnamn anges eller dennes auktoritet kommenteras.¹⁰

Den litteratur som jag har använt är författad av Jan Hellner, som har en framstående ställning i den svenska juridiska doktrinen och som skrev en del omfattande böcker i försäkringsrätt på 1950- och 60-talen. Hans huvudverk inom försäkringsrätten är *Försäkringsrätt* från 1965. Det största och mest omfattande verket, som handlar om regressrätt, är hans bok *Försäkringsgivarens regressrätt*. Den är emellertid från 1953, vilket gör den något svårtillgänglig. Även på 1950-talet ansågs den i viss mån svårtillgänglig. Därför påpekade Hjalmar Karlgren i en recension att boken fordrade ”att läsaren gör sig ett visst besvär, vilket kanske strängt taget icke är för mycket begärt (vem läser juridik för ro skull?).”¹¹ En nyare lärobok i försäkringsrätt är skriven av Bertil Bengtsson, en lysande och versatil jurist, vars böcker präglas av en alltid lika bländande klar pedagogik. En nybliven juris doktor, som arbetat inom försäkringsbranschen under en längre tid, är Harald Ullman. Han har skrivit åtskilliga artiklar om försäkringsrätt och har sedan 1976 medverkat vid revisionen av regressöverenskommelsen, vilken han kommenterat i ett nyutgivet häfte. Två framstående tidskrifter har vidare varit till hjälp vid utredningen av försäkringsgivarens regressrätt, nämligen *Nordisk försäkringstidskrift* och *Svensk Juristtidning*, vilka är både anrika och tungt vägande inom svensk och nordisk doktrin och i vilka det skrivits åtskilliga

⁶ Peczenik, A., *Vad är rätt?*, s. 232.

⁷ Peczenik, A., *Vad är rätt?*, s. 233-236.

⁸ Peczenik, A., *Var är rätt?*, s. 239.

⁹ Peczenik, A., *Vad är rätt?*, s. 260.

¹⁰ Peczenik, A., *Vad är rätt?*, s. 262.

¹¹ Karlgren, H., *SvJT* 1954 s. 104.

artiklar om försäkringsrätt.

Lagen om försäkringsavtal, FAL, tillkom redan 1927, varför många förarbeten härstammar från tiden dessförinnan. Sedan dess har det gjorts mycket få ändringar, varav endast en av 25 § FAL, vilket innebär att det inte finns särskilt mycket modernt offentligt tryck tillgängligt. För konsumentförhållanden finns Konsumentförsäkringslagen, som kom till 1980, vilket medförde ett antal förarbeten från slutet av 1970-talet. Regressrätten har varit under utredning åtskilliga gånger sedan början av 1950-talet, och utredarna har pendlat från att göra 25 § FAL tvingande till att göra regressrätten obegränsad. Det senaste förslaget presenterades 1993, men har ännu inte lett till lagstiftning. Förslagen har präglats av den rättspolitiska stämningen vid tiden för deras tillkomst, vilket är viktigt att tänka på när man studerar dem. Mycket praxis är något äldre, men det finns ett antal aktuella rättsfall från 1990-talet.

I min jämförelse av försäkringsvillkor har jag använt mig försäkringsavtal från fem olika försäkringsbolag och jämfört regressklausulerna inom egendomsförsäkringen för företag och privatpersoner med 25 § FAL. De försäkringsavtal jag använt mig av kommer från Skandia (företag), If...skadeförsäkring (privat), Folksam, Länsförsäkringar, Trygg-Hansa och Zürich. Alla försäkringsbolag är för övrigt anslutna till regressöverenskommelsen. För privatförsäkringen har jag använt mig av den vanliga hem- och villaförsäkringen och för företag har jag använt mig av allmänna företagsförsäkringsvillkor och i vissa fall villkor för småföretagare.

1.4. Disposition

För att utreda försäkringsgivarens regressrätt kommer jag att inleda med en bakgrund till ämnet, dess utveckling och dessutom redogöra för förslaget till ny försäkringsavtalslag. Vidare kommer jag att utreda innebörden av rekvisiten i 25 § FAL bl.a. i belysning av vissa rättsfall och åsikter från doktrinen för att sedan gå in på vad som gäller i konsumentförhållanden. Därefter följer en redogörelse för vad som gäller i konsumentförhållanden, där bl.a. andra regler gäller för konsumenters ansvarsförsäkring. Försäkringsbolag kan även avtala mellan varandra att inte utnyttja sin regressrätt sinsemellan, vilket jag tar upp i följande kapitel. I samband med försäkringsgivarens regressrätt uppkommer ett antal frågor som är värda att utreda, t.ex. vad som gäller om försäkringsgivaren kringgår regressrätten helt genom att försäkringstagaren överlåter rätten till skadestånd och då flera är solidariskt ansvariga. För att få en djupare dimension, och då

rättsregler och praktisk tillämpning inte alltid stämmer överens, har jag funnit det nödvändigt att undersöka hur regressrätten fungerar i praktiken genom att vända mig till ett antal försäkringsbolag och analysera deras försäkringsvillkor. Slutligen följer en sammanfattande analys.

1.5. Avgränsning

I uppsatsen har jag lagt mig vinn om att utreda och analysera försäkringsgivarens regressrätt. Jag har utgått från 25 § FAL och jag har därför uteslutit regress som kan förekomma i samband med trafikskador, vilket regleras av en annan lag, trafikskadelagen. Frågan om regressrätt vid presumtionsansvar kan utredas mer, men jag har nöjt mig med att nämna möjligheten och referera ett antal rättsfall på området. Vidare har jag i stort uteslutit regressrätt vid personförsäkring, eftersom regressrätt är vanligast vid skadeförsäkring.

Trots att FAL kom till genom ett nordiskt samarbete har jag inte gjort en komparativrättslig undersökning. Det nordiska samarbetet har minskat med åren och de olika lagarna har förändrats. Frågan om regressrätt är troligtvis lika aktuell i hela Norden, men lösningarna har kommit att bli tämligen skilda. Vidare har jag uteslutit att beakta hur frågan skall lösas när utländska försäkringsbolag är inblandade. Det finns moderna rättsfall på området¹², men jag anser att det skulle utöka min uppsats väsentligt samt leda den i en riktning som skulle bli synnerligen svårhanterlig.

¹² Se t.ex. NJA 1990 s. 726 och 734.

2. Bakgrund

2.1. 1927 års försäkringsavtalslag

Den nuvarande försäkringsavtalslagen från 1927 kom till genom ett nordiskt samarbete och följdes av motsvarande lagar i de nordiska länderna i början av 1930-talet. De försäkringsvillkor som fanns innan FAL var tämligen stränga mot försäkringstagarna, varför lagen tenderar att skydda försäkringstagarna mot hårda villkor. Vidare präglas FAL av viljan att närma försäkringsavtalsrätten till de allmänna civilrättsliga principerna, vilket bl.a. visar sig i att samma grundsatser tillämpas på all sorts försäkring, t.ex. sjöförsäkring såväl som annan försäkring.¹³

Regressrätten reglerades ursprungligen i 25 § i alla de nordiska lagarna och var till utförandet i stort densamma, varav de finska och svenska paragraferna var identiska medan de danska och norska inbördes var mer lika.¹⁴ Sedan dess har de övriga nordiska ländernas lagar om försäkringsavtal ändrats. Finlands lag om försäkringsavtal ändrades 1994, men regressrätten är i stort sett densamma som i Sverige.¹⁵ Den danska lagen ändrades 1984. Regeln om regressrätt har flyttats från loven om försäkringsavtal till loven om erstatningsansvar, d.v.s. skadeståndslagen, och täcker därmed ett större område.¹⁶ I Norge är regressrätten också huvudsakligen oförändrad, men lagen byttes ut 1989.¹⁷

I motiven från 1925 hade kommittén i sitt förslag tagit med ett tredje stycke till 25 §, vilket gjorde regeln tvingande.¹⁸ Kommittén ansåg att det skulle vara stötande för rättskänslan om försäkringsgivaren vid personförsäkring övertog skadeståndsanspråk som tillkommit den skadelidande, särskilt när dödsfall inträffat. Om försäkringsgivaren övertog de efterlevandes rätt till ersättning för underhåll vid förlust av försörjare, skulle det leda till negativa konsekvenser ifall försäkringsbeloppet inte varit tillräckligt högt och de efterlevande saknade övriga tillgångar. De efterlevande skulle då sakna rätt till ersättning från skadevållaren, eftersom den övertagits av försäkringsgivaren och ersättningen från försäkringsgivaren skulle vara begränsad p.g.a. försäkringsavtalet. Följaktligen ville inte kommittén erkänna regressrätt

¹³ Hellner J., *Försäkringsrätt*, s. 16-20.

¹⁴ SOU 1925:21, s. 296-299.

¹⁵ *Finlands lag*, s. 1048.

¹⁶ *Karnovs lovsamling*, s. 4243.

¹⁷ *Karnov—norsk kommentert lovsamling*.

¹⁸ SOU 1925:21, s. 16.

i vidare mån än som stadgades i paragrafen om utesluten regressrätt vid summaförsäkring.¹⁹ I propositionen anfördes angående kommitténs förslag om regelns tvingande karaktär att en sådan inskränkning av avtalsfriheten skulle medföra vissa olägenheter för främst sjöförsäkringsbolagen, men även för andra försäkringsgrenar. Föredragande ansåg därför att det föreslagna tredje stycket borde utgå, eftersom misstanken om eventuellt missbruk av avtalsfriheten inte var befogad.²⁰

2.2. Regressrätten under utredning

I slutet av 1950-talet gjordes en utredning angående revision av 25 § FAL av justitierådet Gösta Walin. Han ansåg att, med tanke på att det var överlämnat åt försäkringsgivarna att göra förbehåll om regressrätten efter eget godtycke, det var välmotiverat med en tvingande reglering.²¹ I betänkandet föreslogs att regressrätt i vissa fall kunde bortfalla eller nedsättas vid oaktsamhet som inte var grov, med beaktande av skadeorsaken och omständigheterna i övrigt, om det kunde ske utan åsidosättande av försäkringsmässiga hänsyn. Förslaget innebar att en avvägning skulle medges då det var påkallat av preventiva hänsyn eller för att lägga ansvaret på en verksamhetsgren som, med hänsyn till sin art eller omfattning, hellre borde bära ansvaret framför försäkringskollektivet. Det ansågs rimligt att en verksamhetsgren skulle få bära ansvaret när det ur premiesynpunkt var av betydelse för försäkringskollektivet. Exempel på sådana verksamhetsgrenar var sjöfart, lufttrafik, bilism etc. En enskild som gjort sig skyldig till oaktsamhet som inte är grov skulle inte bli regressansvarig. Regressansvar för skadeståndsskyldig oberoende av vållande upptogs inte, eftersom det ansågs vara alltför långtgående (för t.ex. hundägare), och därför ansågs falla in under de tillfällen då regressansvar skulle kunna falla bort.²² Förslaget syftade också till att skydda närstående till och anställda hos försäkringstagaren, eftersom regress kunde bortfalla då oaktsamheten inte var grov.²³

1958 års förslag kritiserades kraftigt under remissbehandlingen. Förslaget ansågs innehålla skadeståndsrättsliga nyheter och eftersom dess konsekvenser inte gick att överblicka borde de anstå i väntan på en allmän översyn av skadeståndsrätten. Vidare ansågs förslaget vara för vagt och uppmuntra till skönsmässiga bedömningar, vilket skulle skapa ett osäkert

¹⁹ SOU 1925:21, s. 103-105.

²⁰ Prop. 1927:33, s. 75.

²¹ SOU 1958:44, s. 31.

²² SOU 1958:44, s. 35-36.

²³ SOU 1958:44, s. 43.

rättsläge. Från försäkringshåll framhölls att det inte fanns något behov av en tvingande reglering, eftersom något missbruk av avtalsfriheten inte kunde konstateras. Förslaget ledde aldrig till lagstiftning.²⁴

I mitten av 1970-talet var det återigen dags att utreda regressrätten, vilket gjordes av skadeståndskommittén, som hade tillsatts 1966 i syfte att utreda frågor om skadestånd för framtida förlust av arbetsinkomst och om efterlevandes rätt till skadestånd. Kommittén anförde som skäl för en reform av regressrätten att rättsläget inte stämde överens med vad som förutsattes vid tillkomsten av FAL. Även om försäkringsbolagens praxis ansågs väl förenlig med tankegångarna bakom 25 § FAL och det inte fanns skäl att ifrågasätta deras goda vilja i framtiden, kunde det inte utgöra någon säker garanti för att de skulle fortsätta följa samma linjer. Ändringar i det ekonomiska läget och utvecklingen av modern datateknik, vilken förenklar möjligheterna att driva regressverksamhet, kunde medföra en skärpt inställning till de skadeståndsskyldiga. En svag tendens till ökat intresse för regress hos vissa bolag och ett påbörjat arbete för att revidera regressöverenskommelsen hade märkts under de år som förflutit sedan kommittén gjort en undersökning om regressrättens utövande.²⁵ Kommittén ansåg det därför angeläget att få den utvecklingen under kontroll. Vidare ansågs en översyn av regressreglerna påkallad med hänsyn till den bristande enhetligheten som fanns mellan de olika bolagens utövande av regressrätt. Det fanns ingen förutsebarhet för försäkringstagaren, som slumpmässigt kunde drabbas av regressanspråk beroende på vilket försäkringsbolag som reglerat skadan.²⁶

Bertil Bengtsson, som var sekreterare i kommittén, kommenterade den utförda undersökningen och de risker som en dispositiv reglering medför:

Har den skadeståndsskyldige tur, råkar han ut för ett välvilligt bolag (eller kanske en välvillig skadereglerare); har han otur, är den skadade egendomen försäkrad hos ett bolag med kärvare regresspolitik. Har han ännu mera otur, ägs den skadade egendomen av staten, och då har han all anledning att känna sig bekymrad för konsekvenserna. Det är inte så tilltalande, att slumpmässiga faktorer av detta slag avgör frågan om krav kommer att framställas mot en ansvarig.

Undersökningen visar alltså ingalunda att det saknas behov av en tvingande lagstiftning.²⁷

Förslaget gick ut på att vissa inskränkningar i regressrätten skulle ske. De skulle konstrueras så att själva skadeståndsansvaret för skada som omfattas av sakförsäkring skulle

²⁴ SOU 1975:103, s. 41.

²⁵ Se nedan under 7.1.

²⁶ SOU 1975:103, s. 72-73.

²⁷ Bengtsson, B., *NFT* 1976 s. 230-231.

begränsas, inte regressrätten.²⁸ Försäkringsgivaren skulle ha en allmän rätt att inträda i försäkringstagarens rätt till skadestånd vid skadeförsäkring. Vidare skulle all regressrätt vid personförsäkring vara utesluten genom en tvingande bestämmelse. Det skulle då inte finnas något undantag för fall då ersättningen motsvaras av faktiska utgifter.²⁹ Bengtsson betonade fördelarna med förslaget. Han ansåg det rimligt att låta risken stanna på den skadelidandes försäkring, hellre än ansvarsförsäkringen. Ägaren av hotad egendom har lättare att kalkylera risken, och därmed behovet av försäkring, än ansvarsförsäkringsgivare. Vidare var skaderegleringen enklare och snabbare inom skadeförsäkringen än inom ansvarsförsäkringen. Dessutom skulle risken för processer bli betydligt mindre om skadestandsreglerna inte kom in i bilden, vilket hade betydelse från allmän synpunkt.³⁰ Avslutningsvis påpekade Bengtsson att, även om regleringen blivit något krånglig, så var det bättre att försöka reglera regressfrågorna än att överlämna dem åt rättstillämpningen.³¹ Förslaget utsattes för viss remisskritik och ledde aldrig till lagstiftning.³²

I mitten av 1980-talet kom ett betänkande med förslag till en lag om personförsäkring, som ett led i att reformera försäkringslagstiftningen. Det föreslogs där att ett förbud mot regressrätt vid personförsäkring skulle införas. Med hänsyn till att regress var mycket ovanligt vid personförsäkring, mycket få bolag gjorde nämligen förbehåll om regressrätt, och att det vid summaförsäkring kunde röra sig om särskilt höga belopp, ansågs regress i sådana situationer vara olämpligt. Regeln behandlade däremot inte regress mellan olika bolag, bestämmelserna om dubbelförsäkring i 36 § KFL ansågs vara tillämpliga på personförsäkring, vilket var tillräckligt. Det fanns också utrymme för regressöverenskommelser mellan olika försäkringsbolag för att lösa regressfrågan.³³

Några år efter förslaget till personförsäkringslagen framfördes det sista ledet i försäkringsrättskommitténs arbete med att reformera försäkringslagstiftningen genom ett förslag till en skadeförsäkringslag. Angående regressrätt föreslogs att lagen skulle tillåta regressrätt, men vissa begränsningar skulle införas i SkL. Mot privatpersoner som orsakat skada utanför näringsverksamhet skulle försäkringsgivaren ha regressrätt endast om det fanns synnerliga skäl, vilket skulle medföra möjlighet till krav mot privatpersonens

²⁸ SOU 1975:103, s. 129.

²⁹ SOU 1975:103, s. 186-187.

³⁰ Bengtsson, B., *NFT* 1976 s. 228

³¹ Bengtsson, B., *NFT* 1976 s. 239

³² Ds. 1993:39, s. 202.

³³ SOU 1986:56.

ansvarsförsäkring. För självförsäkrare skulle gälla att den skadelidande inte hade bättre rätt än om försäkring funnits. Genom att införa begränsningsreglerna i SkL skulle försäkringsförhållandena påverka själva skadeståndsskyldigheten.³⁴ Inget av förslagen ledde till lagstiftning och redan 1993 kom ett förslag om ny försäkringsavtalslag.

2.3. Ny försäkringsavtalslag

Det senaste förslaget till en reformering av försäkringsrätten kom 1993. Förslaget innebär att både FAL och KFL slås samman och hamnar i samma lag. I förslaget utökas regressrätten, vilket innebär att försäkringsbolaget kan inträda i den försäkrades rätt till skadestånd i anledning av skadan i den mån den omfattas av försäkringen och ersätts av bolaget. Vidare föreslogs en hänvisning till SkL, angående begränsning av rätten till skadestånd p.g.a. föreliggande skadeförsäkring. Under arbetet övervägdes att utvidga jämkningsregeln i 3:6 SkL till att omfatta situationer då man ansvarar för eget vållande, men en sådan regel ansågs vara för svår att tillämpa. Vidare beslutades att inte införa ett begränsat regressansvar för privatpersoner. Slutsatsen blev att försäkringsbolagen även i fortsättningen vid skade- och personförsäkring skulle ha möjlighet till obegränsad regressrätt. Däremot skulle undantag göras för summaförsäkring, där regressrätt ändå ansågs sakna betydelse.³⁵ Förslaget har i skrivande stund inte blivit till lag, men en ny försäkringsavtalslag förväntas ersätta FAL och KFL år 2000 eller 2001.³⁶

³⁴ SOU 1989:88, s. 140.

³⁵ Ds. 1993:39 s. 202-205.

³⁶ Bengtsson, B., *Försäkringsrätt*, s. 11.

3. Förutsättningar för regressrätt enligt 25 § FAL

3.1. Inträde i rätten till skadestånd

Med regressrätt avses att försäkringsgivaren har en rätt att träda in i den skadelidandes rätt till skadestånd.³⁷ För att avgöra vilken regressrätt som tillkommer försäkringsgivaren måste man först bestämma i vilken mån den skadelidande har rätt till skadestånd. Om dennes rätt till skadestånd är begränsad t.ex. p.g.a. att den skadelidande frånskrivit sig rätten till skadestånd eller varit medvållande till skadan, begränsas försäkringsgivarens regressrätt i samma omfattning. Vidare begränsas försäkringsgivarens regressrätt i de fall då försäkringstagaren har rätt att uppbära både försäkringsersättning och skadestånd, s.k. kumulation, vilket är möjligt vid summaförsäkring för liv- olycksfall- och sjukförsäkring. När försäkringsersättningen i dessa fall motsvaras av faktiska utgifter och konkreta uppskattningar av förlusten är kumulation inte möjlig och regressrätt föreligger.³⁸ Principen att försäkringsgivaren inte har bättre rätt till skadestånd än försäkringstagaren, när han inträder i dennes ställe, kallas härledd regressrätt och är genom hävd, som befasts i 25 § FAL, den gällande principen i svensk rätt. Motsatsen till härledd regressrätt är självständig regressrätt, vilket innebär att försäkringsgivarens regressrätt är beroende endast av det faktum att han utgivit försäkringsersättning och därmed inte beroende av vilken rätt till skadestånd som tillkommer försäkringstagaren.³⁹ Ett exempel på härledd regressrätt, då försäkringsbolaget inte ansetts ha bättre rätt än den skadelidande, ges i NJA 1931 s. 514 då ett försäkringsbolag efter en kollision mellan två bilar hade betalt ut ersättning till den ena parten. Häradsrätten och Hovrätten fann föraren (skadevållaren) skyldig att betala ersättning till den skadelidande, men beviljade inte försäkringsbolaget någon regressrätt p.g.a. att det inte kunde styrkas att skadevållaren vållat sammanstötningen. HD fann däremot att, eftersom ingen av förarna var fri från vållande, ersättningen skulle jämkas till hälften. Försäkringsbolaget hade därför inträtt i ersättningsrätten och tillerkändes ett jämkat skadeståndet.

3.2. Utbetalning av skadestånd

För att regressrätt ska finnas krävs att försäkringsgivaren utgivit ett belopp som försäkringstagaren ägt rätt att såsom skadestånd utkräva av annan. Häri ligger att regressrätt

³⁷ Närmare definition av regressrätt ges under 1.1.

³⁸ Hellner, J., *Försäkringsrätt*, s. 278-279.

³⁹ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 7-11.

inte finns förrän försäkringsgivaren faktiskt betalt den skadelidande och inte till högre belopp än vad som då utbetalts. Vidare följer av att utbetalning ska ske till annan, att skadevållaren inte får vara identisk med försäkringstagaren, vilket är möjligt i fall med skadeståndsskyldiga som bedriver omfattande verksamhet, t.ex. staten eller större företag. Olika bolag i samma koncern räknas dock som "annan".⁴⁰ Det måste följaktligen vara en tredje man som är ansvarig för skadan, annars blir det fråga om framkallande av försäkringsfall eller brott mot säkerhetsföreskrift eller möjligen åsidosättande av räddningsplikten, vilket tillhör helt andra område inom försäkringsrätten. Gäller försäkringen till förmån för tredje man är den som har rätt till ersättning också undantagen från regressansvar.⁴¹

En fråga som uppkommer i samband med utbetalning av skadestånd är vad som gäller om utbetalningen inte sker till den skadelidande, vilket prövades i NJA 1994 s. 283 då ett försäkringsbolag hade betalt ut ersättning i form av hittelön till två personer, som inte var försäkringstagare. Två personer hade dömts för tillgrepp av fortskaffningsmedel. Försäkringsbolaget hade betalt ut ersättning till de skadelidande och dessutom hittelön till två personer som hade hittat de två övergivna bilarna. En av de tilltalade bestred ansvar eftersom försäkringsbolaget inte varit skyldigt att betala ersättningen till upphittarna. Därför översteg bolagets krav vad som hade utbetalts till försäkringstagarna vid skaderegleringen, och ett regresskrav skulle innebära att bolaget fick bättre rätt än de skadelidande. Försäkringsbolaget hävdade att ersättningen till upphittarna skulle ses som en "annan kostnad" enligt 5:7 2 st. SkL. Regressansvar kunde, enligt bolaget, vidare inte uteslutas p.g.a. att ersättningen betalats direkt till upphittarna. I sin dom, som fastställdes av HD, påpekade HovR att det fick anses som en "normal och för gärningsmannen påräknelig följd att egendom återfinns under sådana omständigheter som förelåg i det aktuella fallet att hittelön kommer att utgå."⁴² Ersättningen var därför att betrakta som en kostnad enligt 5:7 2 st. SkL. Vidare ansåg HovR att betalningen gjorts för bilägarnas räkning och därför skett p.g.a. försäkringsavtalet. Bedömningen var densamma som om försäkringsbolaget hade betalt ersättningen direkt till de skadelidande och de i sin tur lämnat hittelön till upphittarna. Följaktligen följde regressrätt enligt 25 § FAL.

Phillips Hult ansåg att det inte är en självklarhet att regressrätt föreligger endast p.g.a. att försäkringsgivaren betalt ersättning i enlighet med försäkringsavtalet. Ersättningen måste vara välmotiverad och ha någon anknytning till skadan. Om ett försäkringsbolag ersätter en

⁴⁰ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 178-179.

⁴¹ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 4.

⁴² S. 285 i domen.

skada p.g.a. kulans kan det visserligen medföra regressrätt, men samma gäller inte om ersättningen uppenbarligen saknar stöd i försäkringsavtalet.⁴³

3.3. Uppsåt och grov vårdslöshet

För att regressrätt ska föreligga krävs att skadevällaren handlat uppsåtligt eller grovt vårdslöst. Det är den bedömningen som regressfrågan oftast kommit att avse. Domstolarna har visat viss mildhet i sin syn på vad som är att anse som grovt vårdslöst.⁴⁴ Motiven anger praktiska och sociala hänsyn som skäl för att utesluta regressrätt när endast ringa vårdslöshet ligger den vållande till last, eftersom man då kan räkna med att den skadelidande inte själv skulle föra skadeståndstalan. Det skulle dessutom finnas en risk att försäkringstagaren annars undvek att kräva försäkringsersättning om regressrätten varit obegränsad. Ett exempel på riskerna med obegränsad regressrätt kan vara om en myndig person vållar en eldsvåda genom ringa vårdslöshet hos sina föräldrar. Föräldrarna, som har försäkring mot brand, skulle då inte föra skadeståndstalan mot sitt barn och kan med fog kräva att regresstalan inte väcks mot den vållande. Hade regressrätten varit obegränsad finns det också en risk att försäkringstagare undviker att göra anspråk på försäkringsersättning med hänsyn till tredje man.

Viss ledning för vad som anses vara oaktsamhet kan finnas i lagstadganden som påbjuder ett visst handlingsmönster. Överträdelse av sådana regler skulle kunna utgöra grov oaktsamhet. Dock är syftena bakom handlingsregler i allmänhet andra än skadestands- och försäkringsrättsliga, och den nyansering som finns mellan olika regler, t.ex. trafikregler, är därför inte lämplig för att bedöma regressansvar. Däremot kan det i en straffrättslig bedömning finnas en god utgångspunkt för avgörande av om grov vårdslöshet föreligger enligt 25 § FAL. En annan synpunkt är att grov vårdslöshet kan utgöras av vårdslöshet som upprepas efter det att en skada inträffat. Om det finns uttryckliga föreskrifter för att undvika skada och de överträds anses ofta grov vårdslöshet föreligga.⁴⁵

Det är inte möjligt att dra några slutsatser med utgångspunkt i lagens syfte om vad som utgör grov oaktsamhet. Som grund bör dock läggas vad som gäller för den vanliga culpabedömningen, nämligen att ”kravet på aktsamhet skärpes och oaktsamheten bedömes strängare om faran för skada är stor och om stora värden står på spel.”⁴⁶ Culpabegreppet är således elastiskt, varför det finns möjligheter till nyansering även när det gäller regressrätt.

⁴³ Hult, P., *SvJT* 1954 s. 642-643.

⁴⁴ Hellner, J., *Försäkringsrätt*, s. 281.

⁴⁵ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 66-67.

⁴⁶ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 65.

Vad som i vissa fall är försvarligt kan under andra omständigheter vara grovt oaktsamt.

I ett obiter dictum i NJA 1992 s. 130 kommenterar HD vad som i olika fall kan utgöra grov vårdslöshet. Fallet gällde tolkningen av ett standardavtal, AB 72, inom entreprenörsförhållanden. För att kunna beteckna vårdslöshet som grov krävs enligt HD att den ska vara av ett mycket allvarligt slag, på gränsen till uppsåtligt förfarande. Handlingen ska vara sådan att den ”vittnar om en betydande hänsynslöshet eller nonchalans och som medför en avsevärd risk för skada.”⁴⁷ I vissa fall, t.ex. vid jämkning av skadestånd och nedsättning av försäkringsersättning p.g.a. framkallande av försäkringsfall, kan det utöver medvetet risktagande krävas att omständigheterna även på annat sätt framstår som särskilt graverande. Det finns inom skadestånds- och försäkringsrätten särskilda hänsyn, bl.a. till den ersättningsberättigade, som medfört att tillämpningen av grov vårdslöshet varit mycket restriktiv. Enligt Hellner finns det utöver medvetet risktagande ett antal olika hänsyn att ta vid bedömningen om oaktsamhet är grov. Ett exempel är att man brister i uppmärksamhet på betydande risker. Skadans storlek är ett annat exempel som i vissa fall kan påverka bedömningen, eftersom större försiktighet oftast är påkallad vid ökad risk för stora skador, men det kan inte ses som en allmängiltig regel. Även vid ringa oaktsamhet kan skadorna bli omfattande.⁴⁸

I en avhandling om nedsättning av försäkringsersättning p.g.a. framkallande av försäkringsfall enligt 32 § KFL m.m. gör Lindell-Frantz en undersökning av nämndpraxis om vilka olika faktorer som kan spela in när bedömning ska ske om grov oaktsamhet förekommit. Särskilt anses det vara om den försäkrade handlat på ett sätt som innebär att risken för skada är uppenbar. Utgångspunkten är i de fallen vad ”människor i allmänhet kan antas förutse.”⁴⁹ Hänsyn kan också tas till vilken riskinsikt den försäkrade kan antas ha med hänsyn till den försäkrades personliga erfarenheter. Oaktsamheten betecknas i de fallen som grov om den försäkrade upprepar begångna misstag.⁵⁰ Berusning är i sig inte något som ensamt medför att oaktsamheten ses som grov, men tas med i bedömningen som en försvårande faktor.⁵¹

Domstolarna har, som nämnt, varit mycket restriktiva med att finna oaktsamhet grov. En orsak kan vara att tredje man i vissa fall stått i ett sådant förhållande till försäkringstagaren att det varit sannolikt att han inte själv hade framställt skadeståndsanspråk, eftersom det

⁴⁷ S. 137 i domen.

⁴⁸ Hellner, J., *Skadeståndsrätt*, s. 147.

⁴⁹ Lindell-Frantz, E., *Nedsättning av försäkringsersättning*, s. 271.

⁵⁰ Lindell-Frantz, E., *Nedsättning av försäkringsersättning*, s. 273.

⁵¹ Lindell-Frantz, E., *Nedsättning av försäkringsersättning*, s. 282.

funnits risk att betalningsansvaret drabbat honom själv.⁵² Den senare bedömningen förekom troligtvis i NJA 1942 s. 11. I en ladugårdsbyggnad tillhörig en agronom hade ägarens son värmt upp ett fruset ledningsrör med blåslampa, vilket ledde till att byggnaden fattade eld och brann ner. Blåslampan hade en defekt som gjorde att lågan plötsligt flammade till vid ett tillfälle. Ett brandstodsbolag betalade ersättning för byggnaden och krävde sedan ersättning av skadevållaren. Häradsrätten sade i sin dom, som ej ändrades i de högre instanserna, att även om sonen handlat oaktsamt det inte kunde anses vara grovt vårdslöst. Regressrätt förelåg därför inte.

Det finns en viss närhet mellan 25 § FAL och reglerna om framkallande av försäkringsfall i 18 och 20 §§ FAL, vilka också stadgar om grov vårdslöshet som förutsättning för påföljd och utesluter att rätten till försäkringsersättning påverkas av annan culpa. Det är dock en påtaglig skillnad mellan regressrätt och framkallande av försäkringsfall, varför det inte är självklart att använda samma standard vid bedömningen av försäkringstagarens och tredje mans oaktsamhet. Två synpunkter görs gällande om skillnaden. Det kan å ena sidan vara rimligt att kräva större aktsamhet med andras egendom än med egen, p.g.a. alla olägenheter som följer med att ens egendom skadas. Den skadelidande drabbas av fler utgifter och andra konsekvenser när hans egendom skadas medan skadevållaren i princip är helt oberörd. Därför skulle ett strängt regressansvar kunna förväntas medföra större försiktighet med andras egendom. Å andra sidan kan man tänka sig att regressansvar ska vara mildare än ansvaret vid skada på egen egendom, eftersom försäkringstagaren själv är ”herre över sina handlingar” i större mån än över tredje mans. Försäkringstagaren kan själv bestämma vem som har tillgång till hans egendom och tar därigenom en risk, som det är rimligt att han själv ska stå för. Vidare finns det en risk för att tredje mans regressansvar går ut över försäkringstagaren om det finns, t.ex. om närstående är skadevållare. Ett strängt regressansvar skulle därför innebära en dubbel börda för den skadelidande. Regressregeln i 25 § FAL kan sägas utgöra en kompromiss av de två synsätten, varför det kan antagas att en handling bedöms på samma sätt oavsett om det gäller försäkringstagaren eller tredje man. Rättspraxis ger tyvärr ingen ledning, eftersom rättsfall angående framkallande av försäkringsfall är mycket fåtaliga.⁵³ I propositionen till KFL förekommer ett liknande resonemang i samband med reglerna om framkallande av försäkringsfall, då i vissa fall identifikation kan förekomma. Det

⁵² Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 64-65.

⁵³ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 60-61. Några rättsfall finns dock t.ex. NJA 1965 s. 244 och NJA 1962 s. 281, varav det senare refereras under 4.2.

nämns att en försäkringstagare bör drabbas hårdare om han samtycker till att någon handlar på ett sätt som medför att försäkringsfall uppstår. Samtycket måste då avse just den handling som framkallat försäkringsfallet. Identifikation är dock ingen självklarhet endast genom att försäkringstagaren utlämnat egendom till tredje man, men kan inte uteslutas, eftersom i vissa fall utlåning i sig kan utgöra oaktsamhet.⁵⁴

Ett rättsfall som behandlar frågan om vårdslöshet är NJA 1936 s. 608, då en passagerare skadades när föraren bländades av ett okänt fordon. Föraren ansågs ha varit oaktsam genom att inte omedelbart sakta ner, varför försäkringsersättningen till föraren jämkades till hälften. Passageraren fick full ersättning genom trafikförsäkringen. Försäkringsbolaget hävdade regressrätt mot föraren för halva det belopp som utbetalts till passageraren med hänvisning i första hand till 25 § FAL och i andra hand till 21 § trafikförsäkringslagen. HD fann emellertid att föraren varken uppsåtligt eller med grov vårdslöshet förorsakat olyckan eller att han hade strikt ansvar i förhållande till passageraren, varför regressrätt inte ansågs föreligga. Inte heller trafikförsäkringslagen ansågs tillämplig, eftersom regressansvar då låg på den okände bilens förare och ägare.

Det är ovanligt att det uppstår svårigheter att bedöma om en skada är framkallad genom en uppsåtlig handling. Förekommer tvekan bedöms vårdslösheten i de flesta fall som grov. På så sätt påverkas sällan försäkringsgivarens regressrätt om uppsåt misstänks men inte kan bevisas.⁵⁵

3.4. Strikt ansvar

Försäkringsgivaren har, enligt 25 § FAL, regressrätt mot den som ”enligt lag är skyldig att utgiva skadestånd evad han är till skadan vållande eller icke.” Uppenbarligen åsyftas med formuleringen strikt ansvar. Syftet med oinskränkt regressrätt vid strikt ansvar är, enligt Hellner, att ”skador som orsakas genom farlig verksamhet skall bäras av denna verksamhet, även om icke culpa föreligger och oavsett om skadan i första hand är täckt av den skadelidandes försäkring.” Denna inställning återspeglar vad som genomsyrat skadeståndsrättens utformning i slutet av 1920-talet.⁵⁶ En fråga som då uppkommer är om det krävs ett uttryckligt lagstadgande om strikt ansvar för att regressrätt ska vara möjlig eller om strikt ansvar som införts genom praxis är tillräckligt.⁵⁷

⁵⁴ Prop. 1979/80:9 s. 155.

⁵⁵ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, 68.

⁵⁶ Hellner, J., *Försäkringsrätt*, s. 280.

⁵⁷ Hellner, J., *Försäkringsrätt*, 282.

Strikt ansvar i lagstadgade fall är de som är lättast att bedöma. Skadeståndsansvar uppstår oberoende av annans vållande och då genom det sätt, på vilket skadan uppstått. Det finns ett antal lagar som ålägger utövaren av särskilt farlig verksamhet strikt ansvar t.ex. lagen (1922:382) om ansvarighet för skada i följd av luftfart, atomansvarighetslagen (1968:45) och järnvägstrafiklagen (1985:192). Även om hundar inte kan anses vara farlig verksamhet finns ett strikt ansvar för hundägare i lagen (1943:459) om tillsyn över hundar och katter.⁵⁸ Trots att det finns strikt ansvar enligt vissa lagar är det inte obegränsat. I vissa lagar finns medverkansregler, vilka utesluter eller begränsar ansvar om den skadelidande genom uppsåt eller grov vårdslöshet medverkat till skadan.⁵⁹ Försäkringsgivarens regressrätt begränsas i de fallen i motsvarande mån.⁶⁰

Domstolarna har en möjlighet att ålägga ett strikt ansvar för farlig verksamhet. Det finns få rättsfall på området och de situationer för vilka strikt ansvar för farlig verksamhet har ålagts är inte många, men för särskilt farliga militärövningar anses strikt ansvar vara etablerat. Några principer går att härleda ur NJA 1991 s. 720, men det är osäkert hur tillämpliga principerna är på andra fall.⁶¹ Fallet gällde strikt ansvar för innehavare av fjärrvärmeanläggning. Vattenutsläpp från anläggningen hade orsakat stora skador och de skadelidande vände sig mot innehavaren och yrkade ersättning p.g.a. strikt ansvar. HD bedömde först och främst om drift av en fjärrvärmeanläggning kunde utgöra en farlig verksamhet, vilket besvarades nekande. Trots detta kan skador inte undvikas och utsläpp kan orsaka allvarliga skador, vilket påminner om störningar som ger rätt till ersättning enligt miljöskadelagen⁶². Vidare påpekas att den skadelidande vanligen står i ett direkt eller indirekt kontraktsförhållande till den som driver anläggningen. Därför är det rimligt att kostnaderna för skador slås ut på alla som nyttjar anläggningen. En ansvarsförsäkring, anser HD, borde med hänsyn till den relativt låga skadefrekvensen bli tämligen billig. Slutligen anför HD att ett strikt ansvar borde stimulera till ökad säkerhet och därmed minskad risk för skador.

Det är i allmänhet svårare att bedöma vad som krävs för att strikt ansvar skall föreligga där detta införts genom praxis än när ansvaret grundas på lag, detta eftersom domstolarnas motivering inte alltid är tydlig. Svårigheten blir då gränsdragningen mellan fall där en verksamhet haft karaktär som medför strikt ansvar och fall där endast uppsåt eller grov

⁵⁸ Hellner, J., *Skadeståndsrätt*, s. 173-174, 180.

⁵⁹ Hellner, J., *Skadeståndsrätt*, s. 236-237.

⁶⁰ Se beskrivningen av begränsning av rätt till skadestånd under 3.1.

⁶¹ Hellner, J., *Skadeståndsrätt*, s. 178-179.

⁶² Nu 32 kap. MB.

vårdslöshet kan åberopas. Skillnaden är viktig just i regressfall.⁶³

Frågan om regressrätt finns vid strikt ansvar p.g.a. av praxis har tagits upp till behandling i ett antal domstolsavgöranden. Två fall rörde farlig verksamhet, NJA 1945 s. 322 I och II. I det första fallet hade en eldsvåda orsakats av en handgranat som använts under en militärövning. En brandförsäkringsförening krävde ersättning av staten för sina utgifter till försäkringstagaren. I häradsrätten bifölls talan, men inte i de högre instanserna. HD motiverade sin dom med att staten i fallet inte ”på grund av uttryckligt stadgande eller eljest är lagligen skyldig att oberoende av vållande ersätta brandskadan.”⁶⁴ Två justitieråd var dock skiljaktiga och ansåg att staten oberoende av vållande måste vara skyldig att ersätta skadan p.g.a. den fara för eldsvåda som en militärövning av det slaget medför. Samma utslag följde i det andra fallet då militärpersonal hade tömt aska från gengasdrivna bilar intill ett hönshus som tillhörde en handlare. Papperspåsar intill hönshuset fattade eld, vilken spred sig till ett stall och en logbyggnad. Det var oklart om papperspåsar börjat brinna p.g.a. askan eller glöd från tobaksrökning. Brandförsäkringsföreningen krävde regressvis staten på ersättning. HD ansåg inte staten ansvarig enligt lag oberoende av vållande. Vidare nämndes osäkerheten om orsaken till branden och att grov vårdslöshet inte låg någon som staten ansvarade för till last. HD verkar i båda fallen ha utgått från att regressansvar finns även vid icke uttryckligen lagstadgat strikt ansvar, men funnit att sådant inte förelegat i de prövade situationerna. Frågan om strikt ansvar vid farlig verksamhet kom dessutom upp i NJA 1946 s. 148 då Sundsvalls stad hade företagit sprängningsarbeten. En sten hade då slungats 300 meter och fallit genom taket på ett hus. Ett försäkringsbolag ersatte skadan och krävde staden på ersättning enligt 25 § FAL. Bolaget yrkade i första hand att sprängning utgjorde en sådan farlig verksamhet som staden ansvarade för oberoende av vållande och i andra hand att staden ansvarade för den lokala arbetsledningens oaktsamhet. Rådhusrätten fann staden skyldig att ersätta bolaget p.g.a. arbetets art och att sprängningsarbete medför stor risk för skada, d.v.s. strikt ansvar förelåg. Strikt ansvar för den sortens sprängningsarbete ansågs dock inte föreligga enligt HD och inte heller ansvar för den lokala arbetsledningens oaktsamhet, som för övrigt inte var grov. Utgången hade troligtvis blivit annorlunda idag med hänsyn till att 32:4 Miljöbalken stadgar strikt ansvar för sprängningsarbeten. I NJA 1946 s. 734 II har HD till slut fastslagit att det är oväsentligt om ansvaret beror på lagstadgande eller praxis. I fallet hade militären under en övningsskjutning med granatkastare orsakat eldsvåda i ett skogsområde. Ett försäkringsbolag

⁶³ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 71-72.

förde regresstalan mot Kronan och åberopade 25 § FAL. Kronan bestred ansvar med hänvisning till att de inte hade strikt ansvar enligt lag och övningen ej utförts i strid mot instruktioner. Militären ansågs dock skadeståndsskyldig p.g.a. den brandfara som var förenad med den sortens övning och försäkringsbolagets regresskrav bifölls.

Hellner, som delar HD:s inställning, förkastar också tanken på att regressansvar vid strikt ansvar skulle kräva lagstadgande. Han menar att formuleringen ”enligt lag” troligtvis betyder ”lagligen” d.v.s. att det finns en juridisk skyldighet att betala skadestånd oberoende av vållande.⁶⁵ Frågan uppkom, trots det äldre fallet, igen i NJA 1993 s. 764 då ett antal fastigheter hade drabbats av översvämning efter ett skyfall. Kommunens avloppsanläggningar hade inte räckt till för den rikliga nederbörden. Efter att ha ersatt de skadelidandes skador förde ett försäkringsbolag regresstalan mot kommunen. Kommunen hade betalt ut de skadelidandes självrisk. Bolaget hävdade att kommunen var strikt ansvarig enligt 29 § va-lagen, som stadgar ansvar för huvudman för vatten- och avloppsanläggningar. Paragrafen har i praxis tolkats innebära ansvar oberoende av vållande.⁶⁶ Kommunen bestred ansvar p.g.a. exceptionella förhållanden, bl.a. skyfall, hårda vindar och häftiga temperaturväxlingar. Vidare bestred kommunen att ansvaret enligt 29 § va-lagen var strikt, i varje fall inte i förhållande till försäkringsbolaget, som inte intog en sådan ställning i förhållande till kommunen att det behövde skyddas av sociala skäl. Därför ville kommunen att tvisten skulle prövas enligt vanliga skadeståndsrättsliga principer. HD ansåg att även om det inte framgick av paragrafen, strikt ansvar hade klargjorts i praxis. Eftersom ansvaret på så sätt var strikt förelåg regressrätt enligt 25 § FAL.

3.5. Presumtionsansvar

Uttrycket ”den som är skadeståndsskyldig, evad han är till skadan vållande eller ej,” åsyftar även presumtionsansvar, vilket förekom i bl.a. lagen av den 30 juni 1916 angående ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik⁶⁷, bilansvarighetslagen och förekommer i Produktansvarslagen (1992:18), PAL. Presumtionsansvar är en form av culpaansvar, men skiljer sig från vanligt ansvar genom att bevisbördan placerats på skadevållaren. Skadevållaren måste då exculpera sig genom att bevisa att han inte varit vållande till skadan.

⁶⁴ Sidan 325 i domen.

⁶⁵ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 69-70.

⁶⁶ Se NJA 1983 s. 209.

⁶⁷ SFS 1916:312.

Det kan karakteriseras som en mellanform mellan strikt ansvar och culpaansvar.⁶⁸

Ett äldre exempel på presumtionsansvar finner man i den numera upphävda, bilansvarighetslagen. Enligt lagens 2 § var den som *i följd av trafik* skadade person eller egendom som inte fanns i bilen ansvarig oavsett vållande. Möjlighet fanns att exculpera sig genom att visa att skadan varken förorsakats av bristfällighet å bilen eller vållats av föraren. Både förare och ägare var skyldiga att ersätta skada, om det inte framgick att föraren inte varit vållande till skadan. Tolkningssvårigheterna har framgått av ett antal fall. I NJA 1929 s. 514 befanns en förare av ett fordon efter en kollision regressansvarig gentemot ett försäkringsbolag enligt 25 § FAL, trots att han inte gjort sig skyldig till grov vårdslöshet, eftersom han inte kunde anses fri från ansvar enligt lagen angående ansvarighet för skada i följd av automobiltrafik. En liknande tolkningsfråga förekommer i fallet NJA 1943 s. 431 II. Vid uppeldning av ett gengasaggregat hade gnistor spritt sig och orsakat brand i ett garage, som tillhörde förarens fru. Efter uppeldningen hade föraren kört bilen ur garaget. Försäkringsbolaget som ersatte skadan förde regresstalan mot bilens ägare. Föraren kunde inte anses ha handlat med grov vårdslöshet så frågan gällde då om skadan uppkommit i följd av trafik, vilket innebar strikt ansvar. HD fann, utan vidare motivering, att skadan uppkommit i följd av trafik och regresstalan bifölls. Hult kritiserar domen eftersom man i fallet ”kommit mycket långt bort från vad ett naturligt språkbruk inlägger i ordet ‘trafik’”⁶⁹ Vidare menar han att, då garagebyggnaden tillhörde mannens fru, hans ansvarighet sannolikt täcktes av trafikförsäkring, men det kunde tänkas att sådan täckning inte förelåg. En liknande bedömning gjordes i fallet NJA 1946 s. 185 då en man efter att ha sotat ett gengasaggregat till en lastbil lade askan i en träbalja som sedan fattade eld, vilken spred sig till ett magasin. Försäkringsbolaget, som betalt ersättning till magasinets ägare, förde regresstalan mot lastbilsföraren. Hovrätten, vars dom fastställdes av HD, fann att föraren inte handlat med grov oaktsamhet, men att han ändå var skyldig att betala ersättning. Skadan hade nämligen uppstått i följd av trafik.

En modernare form av presumtionsansvar finns som nämnt i PAL, som stadgar ansvar när en produkt orsakat skada p.g.a. en säkerhetsbrist. Skadeståndsskyldiga är enligt 6 § PAL bl.a. tillverkare och importörer och vidare enligt 7 § PAL annan som tillhandahållit produkten. Enligt 8 § PAL det finns möjlighet att exculpera sig. Den som visar att han inte satt en produkt i omlopp i näringsverksamhet, gör sannolikt att säkerhetsbristen inte fanns när han satte

⁶⁸ Hellner, J., *Skadeståndsrätt*, s. 96-97

produkten i omlopp eller visar att säkerhetsbristen förekommer p.g.a. myndighets föreskrifter är inte skadeståndsskyldig. Ett försäkringsbolag torde ha regressrätt enligt 25 § FAL mot den som är skadeståndsansvarig enligt PAL, eftersom skadevållaren är ansvarig oberoende av vållande, men det är enklare för den skadelidande att vända sig direkt mot den ansvarige. Vidare finns det en dubbel regress om det har varit fråga om ett konsumentköp. Om ett försäkringsbolag ersätter skadan har det regressrätt mot den som tillhandahållit köparen produkten. Säljaren har i sin tur, enligt 11 § PAL, rätt att kräva tillverkare eller annan ansvarig för det belopp han betalt ut. Ansvaret kan dock aldrig bli större än det utbetalade beloppet.

3.6. Principalansvar

Regressrätt är enligt 25 § FAL utesluten mot den som ”enligt 3 kap 1 eller 2 § skadeståndslagen...svarar för skadan uteslutande på grund av annans vållande.” Vad som åsyftas är principalansvar och det allmännas ansvar. Begränsningen i regressrätten infördes samtidigt som tillkomsten av SkL. Departementschefen påpekade att utvecklingen i fråga om försäkringsgivarens regressrätt i allmänhet skulle gå i riktning mot att förluster som täcks av skadeförsäkring i princip slutligt bör bäras av försäkringen. En obegränsad regressrätt skulle rimma illa med den synen på förhållandet mellan skadestånd och försäkring. Vidare skulle en diskrepans uppstå om en arbetsgivare blev regressansvarig när vållande ligger en arbetstagare till last, medan endast uppsåt och grov vårdslöshet krävs för regressansvar när han själv vållat skadan. Vilka som skulle kunna ådra arbetsgivaren regressansvar var inte klart och överlämnades åt rättstillämpningen att bestämma. Viss återhållsamhet var nödvändig. Regressrätt borde därför med hänsyn till preventions- och rättvisesynpunkter endast medges när skadevållaren p.g.a. ”sin ställning på ett naturligt sätt låter sig identifieras med den ansvarige.” För regressansvar krävs följaktligen en ställning som innebär ett visst ansvar för verksamheten.⁷⁰

Principalansvar innebär, enligt 3:1 SkL, att en arbetsgivare ska ersätta person- eller sakskada som hans arbetstagare vållar genom fel eller försummelse i tjänsten. För att ansvar ska inträda krävs följaktligen att skadan vållats i tjänsten, vilket utesluter handlingar av rent privat natur även om de skett under arbetstid.⁷¹ Stat och kommun kan bli ansvariga för de skador som vållas vid myndighetsutövning enligt 3:2 SkL, men kan även vara ansvariga enligt

⁶⁹ Hult, P., SvJT 1947 s. 503.

⁷⁰ Prop. 1972:5, s. 491-493.

⁷¹ Hellner, J., *Skadeståndsrätt*, s. 159-160.

3:1 SkL om arbetstagare (eller person som anlåtts av staten under former som medför att han inte är arbetstagare i teknisk mening) orsakar skador.⁷² Syftet med principalansvar och skadeståndsansvar för det allmänna är att det ger en möjlighet att på ett lämpligt sätt placera kostnaden för person- och sakskador som uppstår vid arbetsgivares verksamhet p.g.a. att en arbetstagare vållar dem.⁷³ Kostnaden slås på så sätt ut över flera, för arbetsgivaren på en hel verksamhet och för det allmänna på skattebetalarna, istället för att drabba en arbetstagare. Arbetstagare kan dock bli ansvarig, enligt 4:1 SkL, om det finns synnerliga skäl med hänsyn till ”handlingens beskaffenhet, arbetstagarens ställning, den skadelidandes intresse och övriga omständigheter.” Anledningen till det begränsade ansvaret för arbetstagare är att de inte ska stå ansvar för skador som han vållar i sitt arbete. Arbetsgivaren ansvarar för att arbetet organiseras för att undvika skador och står den ekonomiska risken när skador uppkommer.⁷⁴ I propositionen till SkL anförde departementschefen att ett utökat principalansvar skulle stimulera till tecknande av ansvarsförsäkring, vilket från allmänna synpunkter var önskvärt. Vissa farhågor om en kraftig ökning av premiekostnaderna för ansvarsförsäkring yttrades under remissbehandlingen, men departementschefen avfärdade dem som överdrivna.⁷⁵

När det gäller principalansvar finns en regel i 3:6 SkL, som stadgar att ersättning för sakskada enligt 3:1 SkL kan jämkas ”om det är skäligt med hänsyn till föreliggande försäkringar eller försäkringsmöjligheter.” Syftet med skälighetsregeln är att motverka att fördelningen mellan skadevållare blir skev. Om det föreligger ansvarsförsäkring för endast en, av flera, skadevållare ligger beslutet, om vem som till sist ska betala, hos den skadelidande. Väljer han att kräva den oförsäkrade föreligger regressrätt för honom mot den ansvarsförsäkrade, medan det inte gäller för det motsatta förhållandet och försäkringsbolaget får stå för hela utbetalningen.⁷⁶ Departementschefen ansåg i propositionen till SkL att en jämningsregel kunde få betydelse även för arbetsgivare med ansvarsförsäkring. Även om försäkringssummorna ligger på en nivå som torde täcka alla normala skadefall, kan det förekomma fall då de inte räcker till. Det överskjutande beloppet drabbar då arbetsgivaren, vilket kan anses oskäligt med tanke på principalansvarets karaktär av skadeståndsansvar oberoende av vållande.⁷⁷ Jämkningsregeln skulle, enligt departementschefen, aldrig ske inom ramen

⁷² Hellner, J., *Skadeståndsrätt*, s. 156.

⁷³ Hellner, J., *Skadeståndsrätt*, s. 153.

⁷⁴ Hellner, J., *Skadeståndsrätt*, s. 273.

⁷⁵ Prop. 1972:5, s. 214-215.

⁷⁶ Prop. 1972:5, s. 233-234.

⁷⁷ Prop. 1972:5, s. 228.

för en föreliggande ansvarsförsäkring. Han menade att jämkning som skulle ske med hänsyn till föreliggande försäkring och försäkringsmöjligheter innebar att det skulle kunna anses oskäligt om en arbetsgivare skulle få betala ett betungande skadestånd om han, med hänsyn till de förhållanden som råder inom hans verksamhet, tagit en ordinär försäkring. Om arbetsgivaren underlåtit att teckna en försäkring för en viss sorts skada torde jämkning vara utesluten endast om han haft skäl att anta att risk för sådan skada kunnat aktualiseras. För självförsäkrare i fråga om ansvarsförsäkring gäller att situationen får bedömas som om ansvarsförsäkring finns.⁷⁸

Bestämmelsen i 3:6 SkL blev aktuell i fallet NJA 1996 s. 118 då ett företag hade träffat avtal med JCC om rivnings- och ombyggnadsarbeten i företagets lokaler. JCC anlät en underentreprenör för att utföra rivning av väggar i ett kylrum. Under arbetet med rivningen samlades en mängd brännbart material och då underentreprenören använde skärbrännare fattade materialet eld och de materiella skadorna som följde uppgick till över tio miljoner kronor. Vidare hade endast en av två handbrandsläckare fungerat och en brandslang i lokalen hade varit för kort för att nå fram till eldhärden. Ett försäkringsbolag, Skandia, betalade ersättning till företaget. Underentreprenörens ansvarsförsäkrare, Folksam, betalade enligt försäkringsavtalet två miljoner till Skandia. Skandia förde regresstalan, enligt sitt försäkringsavtal med företaget, mot underentreprenören. HD ansåg att den oaktsamhet som arbetarna gjort sig skyldig till var att beakta som grov, vilket motiverades med ett antal argument. I utrymmet där arbetet utfördes förvarades mycket värdefull egendom. Risken för brand måste ha varit uppenbar, varför särskilda försiktighetsmått borde ha vidtagits t.ex. forsla bort det brännbara materialet eller tillse att släckningsmöjligheter fanns. Vidare rörde det sig om yrkesmässig verksamhet, vilket gör oaktsamheten mer kvalificerad. Dock ansåg HD att Skandia inte hade rätt till högre ersättning än två miljoner, med hänsyn till 3:6 SkL. Skadeståndsansvaret för underentreprenören jämkades med hänsyn till föreliggande ansvarsförsäkring. Trots att Skandia genom försäkringsavtalet utvidgat sina möjligheter till regressrätt ansåg HD att det inte skulle påverka tillämpningen av 3:6 SkL.

Fallet NJA 1996 s. 118 har inte gått obemärkt förbi. Harald Ullman påpekade att effekten av fallet blir att en skadevällare med otillräcklig försäkring, vars försäkringsbelopp är av gängse storlek, undviker att betala skadestånd till motparten i den mån skadeståndsbeloppet överstiger ansvarsförsäkringen. En sådan ingripande effekt var, enligt Ullman, troligtvis inte

⁷⁸ Prop. 1972:5, s. 531-534.

avsedd i ett avtal mellan två näringsidkare.⁷⁹ Enligt Hellner visar fallet på betydande intresse motsättningar mellan 3:6 SkL och försäkringsgivare. Försäkringsbolag har under senare år fått ett ökat intresse för regresskrav och hävdar att vissa skador bör motarbetas med försäkringsrättsliga och skadeståndsrättsliga medel. Särskilt viktigt är skador som orsakas genom oaktsamhet vid "heta arbeten", vilket fallet utgör ett skolexempel på. Vidare menar Hellner att domen har stöd både i lagtexten och i motiven till SkL, men att det finns skäl att ta upp frågan till diskussion. Diskussionen har utvecklats sedan SkL kom till och sedan dess motiv skrevs. Ett exempel på detta är förslaget till ny försäkringsavtalslag, som utesluter alla begränsningar i försäkringsgivarens regressrätt.⁸⁰ Företagens ansvarsförsäkring har sedan mitten av 1990-talet ökat sitt försäkringsbelopp till tio miljoner. Självrisken är i försäkringen 30 % av skadebeloppet.⁸¹

3.7. Summaförsäkringar

Regressrätt föreligger ej vid personförsäkring, d.v.s. liv-, olycksfalls-, och sjukförsäkring, då det gäller summaförsäkring. Summaförsäkring är en särskild försäkringstyp som innebär att, vid försäkringsfall, ett på förhand avtalat belopp utgår oavsett den verkliga förlustens storlek. Ett skäl till att regressrätt har uteslutits vid summaförsäkringar är att försäkringen då inte avser ersättning för liden skada, vilket därmed inte ska förhindra försäkringstagaren från att utöver försäkringsersättning göra gällande skadeståndsanspråk. När försäkringsgivaren däremot förbundit sig att vid olycksfalls- eller sjukförsäkring utge belopp som motsvarar sjukvårdskostnader eller andra utgifter som följt med försäkringsfallet ansåg kommittén att regressrätt skulle erkännas, eftersom det i själva verket då är fråga om skadeförsäkring.⁸² Ett annat skäl till att regressrätt inte erkänns vid summaförsäkringar är att, i det fall då den skadelidande har rätt att kräva ersättning från både försäkringsbolag och skadevällaren, ett regressansvar skulle bli för betungande för den skadelidande och i princip innebära ett dubbelt ersättningsansvar.⁸³

3.8. Kontraktsförhållanden

Trots en avsevärd skillnad från utomobligatoriska förhållanden är 25 § FAL i princip tillämplig även när skadan orsakats i ett kontraktsförhållande mellan skadevällare och

⁷⁹ Ullman, H., *Försäkring och ansvarsfördelning*, s. 445.

⁸⁰ Hellner, J., *JT* 1995/96 s. 1129-1130.

⁸¹ Ullman, H., *Ansvar—Försäkring—Regress—Heta arbeten*, s. 40.

⁸² SOU 1925:21 s. 104.

skadelidande. Situationer då regressrätt skulle kunna förekomma är t.ex. hyra av lös egendom då ägaren väljer att först och främst söka ersättning av sitt försäkringsbolag om egendomen skulle skadas. Vidare kan det vid köp av fast egendom finnas möjlighet att vända sig till sin försäkringsgivare om ett dolt fel orsakar omfattande skador. Det är lättare att få ersättning från ett försäkringsbolag inom kort tid än att genom process få ersättning från den tidigare ägaren. Förutsättningen för regressansvar är dock fortfarande att försäkringsfallet framkallats genom uppsåt eller grov vårdslöshet från skadevållarens sida, vilket innebär ett skydd för skadevållaren. Regressansvar inträder således inte om en person uppsåtligt försenat återlämnandet av annans egendom och därefter skadar den genom vårdslöshet som inte är grov.⁸⁴

Även i kontraktsförhållanden kan det förekomma strikt ansvar. Strikt ansvar uppstår då genom olika former av garantier eller utfästelser, som binder den ena parten att vara ersättningskyldig oavsett vållande på hans sida. Frågan om regressrätt föreligger i fall med strikt ansvar i kontraktsförhållanden är svårbedömd och mycket osäker. En tolkning av formuleringen ”enligt lag” i 25 § FAL är att man velat skilja mellan utom- och inomobligatoriska förhållanden och därmed utesluta regressrätt just i kontraktsförhållanden.⁸⁵ Det finns ingen allmängiltig regel för hur frågan ska lösas; en tolkning av försäkringsavtalet och avtalet mellan försäkringstagaren och tredje man blir därför nödvändig. Hellner anser dock att försäkringsgivaren bör ha regressrätt även i en sådan situation. Då försäkringsgivaren är bunden av en friskrivning från ansvar som försäkringstagaren gör i förhållande till tredje man, är det rimligt att han har regressrätt där försäkringstagaren genom avtal skaffar sig en särskild rätt till skadestånd. Vidare spelar tolkningen av de olika avtalen en viss roll, men om avtalet mellan försäkringstagaren och tredje man särskilt reglerar och begränsar försäkringsgivarens regressrätt torde en sådan begränsning vara utesluten.⁸⁶

Inom kontraktsförhållanden kan även principalansvar uppstå. Regressrätten enligt 25 § FAL torde vara densamma som i andra kontraktsförhållanden. I propositionen till SkL ansåg departementschefen att det stämde bäst överens med paragrafens innebörd att man även i kontraktsförhållanden kräver uppsåt och grov vårdslöshet hos den ansvarige eller någon arbetstagare som på ett naturligt sätt låter sig identifieras med honom. Inom kontraktsförhållanden kan den kretsen bli större än i utomobligatoriska förhållanden, eftersom

⁸³ Bengtsson, B., *Försäkringsrätt*, s. 106.

⁸⁴ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 110-111.

⁸⁵ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 70.

det kan vara mer naturligt att identifiera skadevållaren med arbetsgivaren när centrala arbetsförpliktelser åsidosätts. Variationerna inom kontraktsförhållanden är för stora för precisa uttalanden.⁸⁷

⁸⁶ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 112-115.

⁸⁷ Prop. 1972:5, s. 493.

4. Konsumentförhållanden

4.1. Regressrätt

Enligt 4 § KFL tillämpas 25 § FAL i förhållande till annan än försäkringstagaren även i fråga om de försäkringar som avses i KFL.

I betänkandet till konsumentförsäkringslagen uttalade sig försäkringsrättskommittén om regressrättens betydelse för förslaget till konsumentförsäkringslag. Det förelåg, enligt kommittén, en betydande lucka i konsumentskyddet vid försäkringar om man utgår från lagreglernas innehåll. Eftersom regeln är dispositiv förbehåller sig försäkringsgivarna ofta regressrätt även vid oaktsamhet som inte är grov. Visserligen utnyttjades regressrätten mycket sällan i de fall då försäkringstagarna inte hade ansvarsförsäkring och när ansvarsförsäkring förelåg gällde överenskommelser mellan försäkringsgivarna. Kommittén påpekade att ett effektivt skydd för konsumenterna krävde att regeln om regressrätt mot privatpersoner ersattes med en relativt snäv, tvingande reglering. Ett exempel skulle då vara att begränsa regressrätten till fall där synnerliga skäl talar för regressrätt. Kommittén ansåg att en sådan begränsning skulle innebära en kodifiering av praxis.⁸⁸ Under remissbehandlingen kommenterade Svenska försäkringsbolags riksförbund regressrätten. Förbundet hänvisade till sina försäkringsvillkor ”Allmänna bestämmelser 1976”, i vilka den restriktiva praxis som nämns i kommittéförslaget var kodifierad. Förbundet ansåg inte behovet av lagstiftning särskilt trängande, eftersom den önskade kodifieringen av praxis redan var genomförd om än inte genom tvingande lagstiftning. Enligt villkoren gällde för hem-, villa-, fritidshus-, och reseförsäkring att ”återkrav mot privatperson får framställas endast om denne vållat skadan med uppsåt eller genom grov vårdslöshet, eller om skadan har samband med dennes förvärvsverksamhet.”⁸⁹

I propositionen höll departementschefen med kommittén om att det förelåg en betydande lucka i konsumentskyddet angående regressrätten. Han uppfattade försäkringsbolagens upplysningar under remissbehandlingen som lugnande och beslutade att trots luckan att inte göra något i väntan på överläggningar mellan de nordiska justitiedepartementen.⁹⁰

⁸⁸ SOU 1977:84 s. 124-125.

⁸⁹ Prop. 1979/80:9 bilaga 3 s. 127-128.

⁹⁰ Prop. 1970/80:9 s. 102-103.

4.2. Culpabedömningen

När privatpersoner regressvis krävs på ersättning av försäkringsbolag gäller som nämnt 25 § FAL, vilket innebär att skadevållaren måste gjort sig skyldig till uppsåt eller grov vårdslöshet. Därför är det nödvändigt att avgöra vad som krävs för att grov vårdslöshet ska föreligga när en privatperson är skadevållare.

I specialmotiveringen till 32 § KFL angående nedsättning av försäkringsersättning p.g.a. framkallande av försäkringsfall påpekar departementschefen att grov vårdslöshet är vårdslöshet som är av mycket allvarligt slag. Culpabedömningen är i det fallet densamma som när det gäller andra rättssubjekt än konsumenter. I konsumentfall finns dock ofta andra hänsyn att ta som i vissa fall kan lindra bedömningen och inte helt utesluta ersättning. Exempel på sådana hänsyn är att skadan t.ex. fått mer ödesdigra konsekvenser än vad den försäkrade haft anledning att räkna med eller att en reduktion av ersättningen leder till svåra sociala konsekvenser.⁹¹

Med tanke på närheten mellan reglerna om regressrätt och framkallande av försäkringsfall är det lämpligt att för att belysa culpabedömningen i konsumentförhållande referera ett fall, som visserligen är från tiden före KFL:s tillkomst. I fallet NJA 1962 s. 281 krävde en man ersättning från sin brandförsäkring, men vägrades p.g.a. att han genom grov vårdslöshet vållat skadan. Mannen hade i berusat tillstånd tänt en cigarett och strax därefter lagt sig för att sova. Han släckte cigaretten mot en dörr i lägenheten och lade fimpen på en hylla och somnade. Efter en stund vaknade han och upptäckte brand i dörren och sängkläderna. Efter att ha försökt släcka elden, dolt brandskadorna och öppnat ett fönster lämnade mannen lägenheten, för att senare få besked om att lägenheten förstörts genom brand. I sin dom yttrade HD att mannens sammanlagda handlingar fick anses innefatta så grov vårdslöshet att bolaget enligt försäkringsvillkoren var befriat från skyldighet att utge ersättning för brandskadan.

4.3. Ansvarsförsäkring

När privatpersoner blir regressansvariga tas oftast deras ansvarsförsäkring i bruk genom hemförsäkringen. Genom KFL finns emellertid en särskild reglering för privatpersoners ansvarsförsäkring, vilken innebär att den gäller även om skada orsakats genom grov vårdslöshet. Detta spelar stor roll när försäkringsbolag kräver privatpersoner på ersättning,

⁹¹ Prop. 1979/80:9, s. 154.

eftersom ansvarsförsäkringen oftast går att utnyttja. På så sätt blir nästan aldrig privatpersonen själv betalningsskyldig, förutom om skadan vållats uppsåtligen.

I betänkandet till konsumentförsäkringslagen föreslog kommittén att vårdslöshet vid föreliggande ansvarsförsäkring inte skulle medföra att ersättningen sätts ned, inte ens om vårdslösheten är grov. Hänsyn togs främst till den skadelidande, som inte skulle gå miste om skadestånd ur ansvarsförsäkring p.g.a. särskilt svår vårdslöshet på skadevållarens sida. Begränsningen ansågs dock inte spela någon större roll med tanke på hur ovanligt det var med grov vårdslöshet, men det ansågs olämpligt att utsätta den skadelidande för risken att inte få betalning.⁹²

Kommitténs förslag föll dock inte i god jord i alla läger. Främst från försäkringshåll invändes att ersättning inte i några fall skulle förekomma vid uppsåt eller grov vårdslöshet. Ersättningen skulle i varje fall få sättas ned vid grov vårdslöshet. Vid uppsåt skulle ersättning undantagslöst uteslutas. Departementschefen ansåg att ansvarsförsäkringen innebär ett skydd för oaktsamt beteende, men om kravet på oaktsamhet sänks för nedsättning av försäkringsersättning, har försäkringen inte något egentligt värde. Därför skulle nedsättning av försäkringsersättning inte få förekomma i de fall då oaktsamheten inte är grov. Bedömningen om nedsättning skulle få förekomma vid grov vårdslöshet var mer tveksam, men hänsyn till den skadelidandes rätt till ersättning gjorde att även sådan oaktsamhet var undantagen. Däremot skulle ingen ersättning lämnas om försäkringstagaren framkallat försäkringsfallet uppsåtligen. Den valda linjen stämde också bäst överens med de övriga nordiska reglerna.⁹³

⁹² SOU 1977:84, s. 236-237.

⁹³ Prop. 1979/80:9 s. 74-76.

5. Regressavtal mellan försäkringsgivare

5.1. Inledning

Regressavtal mellan olika försäkringsbolag är giltiga i svensk rätt och innebär att regressrätten i jämförelse med vad som gäller enligt FAL förändras om ansvaret drabbar en annan försäkringsgivare. Det finns två sorters regressavtal mellan försäkringsgivare. Bolagen kan avtala om att aldrig utöva regress mot varandra, eller att endast en viss del av skadan ska ersättas av skadevållarens försäkringsgivare. En följd av regressavtal är en fördelning av belastningen på olika sorters försäkringar. Om regressansvar helt utesluts minskar belastningen på ansvarsförsäkringen och överförs på skadeförsäkringen.⁹⁴

Den som är självförsäkrare i fråga om ansvarsförsäkring, t.ex. staten, kan allmänt sett inte räkna med att dra fördel av regressöverenskommelser mellan försäkringsbolag. De kan alltså utsättas för regresskrav även i andra fall än de som anges i 25 § FAL.⁹⁵

5.2. Regressöverenskommelsen⁹⁶

Den första regressöverenskommelsen, RÖ, skrevs 1949 och var tillämplig på brand-, glas-, maskin-, resgods-, och vattenledningskadeförsäkring. Regressrätt fick då endast utövas då regressrätt tillkom bolaget enligt 25 § FAL. Om den utbetalda ersättningen understeg 1000 kronor fick regressrätt inte utövas.⁹⁷

Regressöverenskommelsen reviderades kontinuerligt från 1949. Antingen ändrades den faktiska överenskommelsen eller kommentaren till den, men 1992 skrevs en helt ny överenskommelse med kommentar. RÖ 92 innehöll bestämmelser som innebar att regress inte fick utövas om skadebeloppet understeg ett halvt basbelopp enligt lagen (1962:381) om allmän försäkring, AFL. Genom den senaste regressöverenskommelsen, RÖ 97, gjordes ett antal ändringar. Inledningsvis följdes inte överenskommelsen av en kommentar. Målet var att göra den så tydlig att det inte skulle behövas några förklaringar.⁹⁸ Den nu gällande RÖ trädde i kraft den 1 juli 1997 och gäller för skador som inträffat från den dagen.

Det belopp för vilket försäkringsbolag har rätt att utöva regressrätt är begränsat genom

⁹⁴ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 169-170.

⁹⁵ Prop. 1972:5, s. 231.

⁹⁶ De försäkringsbolag som anslutit sig till RÖ är: Allianz nordeuropa, Ansvar, Brandförsäkringsverket, Europeiska, Folksam, Holmia, LFAB, Länsförsäkringsbolagen, Sampo Industriförsäkring, Skandia, Storebrand Sverige, Trygg-Hansa, WASA, Zürich. Se Ullman, H., *Regressöverenskommelsen*, s. 23.

⁹⁷ Hellner, J., "Om försäkringsbolagens utövande av regressrätt", s. 50.

att det endast får omfatta den ersättning som betalats genom skadereglering, vilket utesluter administrations- eller utredningskostnader. Däremot är ett bolag oförhindrat att utöva regressrätt för belopp som faller utanför överenskommelsen, t.ex. ett belopp som faller inom den ansvariges självrisk.⁹⁹ Ett regresskrav ska framföras direkt mot den ansvarige, vilket är en nyhet jämfört med tidigare RÖ då kravet ställdes mot ansvarsförsäkringsbolaget. En konsekvens av att regresskravet riktas mot den ansvarige är att regresskrav ändå framförs utan hänsyn till RÖ:s begränsningsregler. Det finns en förteckning, upprättad av Sveriges Försäkringsförbund, över de bolag som är anslutna till RÖ, men det är först efter kravet som det framkommer vilket försäkringsbolag som är ansvarsförsäkringsbolag och om det är anslutet till RÖ.¹⁰⁰ Beloppsgränsen har höjts till ett basbelopp enligt AFL i syfte att minska antalet regresskrav och på så sätt undvika oproportionerligt höga skaderegleringskostnader. När ett regresskrav framförs mot en fysisk person medges regressrätt endast i de fall då skadan orsakats med uppsåt eller genom grov vårdslöshet, eller om skadan uppkommit i samband med förvärvsverksamhet. Fysiska personer har ett utökat skydd i sin ansvarsförsäkring. Även när en fysisk person driver näringsverksamhet brukar det förekomma ett skydd i hem- och villaförsäkringen, varför det inte finns någon begränsning i det fallet.¹⁰¹

I RÖ finns en regel om återkrav, vilket tidigare kallades omvänd regress, för att undvika kringgående av överenskommelsen. Om en försäkringstagare låter bli att utnyttja sin egendomsförsäkring och vänder sig direkt mot den ansvarige och dennes ansvarsförsäkring, belastas inte egendomsförsäkringen. Ansvarsförsäkringsbolaget har då rätt att genom återkrav utfå ersättningen från den skadelidandes försäkringsbolag. Den skadelidande kan ha all anledning att låta bli att kräva ersättning från sitt försäkringsbolag för att undvika höjda premier. Återkrav enligt RÖ förekommer sällan men har enligt Ullman en pedagogisk betydelse genom att ”klargöra följderna av att RÖ:s begränsningsregler inte iakttas av anslutna bolag och deras försäkringstagare.”¹⁰²

⁹⁸ Ullman, H., *Regressöverenskommelsen*, s. 2.

⁹⁹ Ullman, H., *Regressöverenskommelsen*, s. 8.

¹⁰⁰ Ullman, H., *Regressöverenskommelsen*, s. 5

¹⁰¹ Ullman, H., *Regressöverenskommelsen*, s. 10-12.

¹⁰² Ullman, H., *Regressöverenskommelsen*, s. 14-15.

6. Särskild regressrätt

6.1. Inledning

Det finns flera frågor som uppkommer i samband med försäkringsgivarens regressrätt. Jag har valt att koncentrera mig på två frågor, som jag tycker är intressanta. Den första rör överlåtelse av rätten till skadestånd. Försäkringsgivaren kan kringgå bestämmelserna om regressrätt genom att efter att skada uppkommit överta försäkringstagarens rätt till skadestånd, vilket är fullt lagligt. Den andra frågan rör flera skadeståndsskyldiga. Frågan har varit aktuell i många år och har diskuterats i åtskilliga betänkanden. I förslaget om försäkringsgivarens regressrätt från 1975 framfördes förslag om hur regressrätten mellan flera skadeståndsskyldiga skulle lösas, men de bygger på andra principer än vad som gäller idag, varför förslaget inte är aktuellt i den delen.¹⁰³ Det spelar en stor roll vem den skadelidande vänder sig mot för ersättning när det finns flera skadevällare, med tanke på att regressrätten är begränsad vid mindre oaktsamhet än grov.

6.2. Överlåtelse av rätten till skadestånd

Liksom större delen av FAL är 25 § dispositiv. Försäkringsgivaren är därför inte bunden av paragrafens begränsande rekvisit och kan förbehålla sig rätten att inträda i den skadelidandes rätt till skadestånd oavsett grad av oaktsamhet hos den vållande. Har försäkringsgivaren inte utnyttjat sin avtalade regressrätt har den skadelidande möjlighet att överlåta sin rätt till skadestånd till försäkringsgivaren. På så sätt blir regressansvaret lika omfattande som skadeståndsansvaret oavsett vad som följer av FAL eller försäkringsvillkor.¹⁰⁴ En överlåtelse har dock ingen verkan mot den som har friskrivit sig från ansvar. Försäkringstagaren har då p.g.a. friskrivningen ingen rätt till skadestånd, varför överlåtelse är omöjlig.¹⁰⁵ Frågan om överlåtelse av rätt till skadestånd är inte omnämnd i motiven till FAL, men det är fullt möjligt att göra det enligt HD:s dom i NJA 1933 A nr 325. I fallet, som anmärkningsvärt nog är ett notismål, hade en man åtagit sig att utföra elektrifiering av en försäkringstagares fastighet. När brand uppstod vände sig försäkringsbolaget mot skadevällaren med hänvisning till att försäkringstagaren överlätit sin rätt till ersättning. Skadevällarens vårdslöshet var inte grov, men HD påpekade att oförsiktighet låg honom till last och att han var ersättningskyldig i

¹⁰³ Hellner, J., *Skadeståndsrätt*, s. 247.

¹⁰⁴ Hellner, J., *Försäkringsrätt*, s. 279.

¹⁰⁵ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 167.

första hand p.g.a. överlåtelsen. Trots att själva överlåtelsen var en av huvudfrågorna i målet refererades det inte i sin helhet i NJA.

Ett fall som hamnar mellan bedömningen om grov vårdslöshet och överlåtelse av rätt till skadestånd är NJA 1949 s. 620. Ett byggnadsaktiebolag skulle täcka ett tak med s.k. underhållsfri takpapp. För att klistra takpappen användes en blåslampa. Trossbotten under taket var fylld med sågspån och när arbetaren värmdes vid en spricka i taket uppstod brand och huset och lösöre däri skadades. Brandstodsbolaget krävde aktiebolaget på ersättning enligt 25 § FAL och tillade att det dessutom genom överlåtelse övertagit alla rättigheter som tillkom de skadelidande. I HD:s dom diskuteras huruvida oaktsamhet förekommit. Byggnadsbolaget ansågs ha varit skyldigt att ta reda på vad för slags material som funnits under taket och se till att möjlighet att släcka en eventuell brand fanns. Eftersom bolaget underlåtit att vidta sådana försiktighetsåtgärder var det ersättningsskyldigt. Det nämns ingenting om grov oaktsamhet eller ansvar oberoende av vållande, vilket måste innebära att HD ansett överlåtelsen gälla. Följaktligen har försäkringsbolaget avtalat bort 25 § FAL och utökat sin regressrätt.

6.3. Regressrätt mellan flera skadeståndsskyldiga

I samband med försäkringsgivarens regressrätt och flera skadeståndsskyldiga uppkommer ett antal frågor. En fråga gäller i vilken utsträckning den som själv blivit utsatt för regresskrav har regressrätt mot annan skadeståndsskyldig. En annan fråga gäller vilken regressrätt en ansvarsförsäkrare, som betalt ut skadestånd, har mot den som är skadeståndsrättsligt regressansvarig mot den ansvarsförsäkrade.¹⁰⁶

Problemet med den första frågan är att regressrätt endast är möjlig vid uppsåt och grov vårdslöshet. Om flera skadeståndsskyldiga har handlat med olika grader av vårdslöshet blir det endast värt mödan för försäkringsgivaren att kräva den som är regressansvarig. Den som gjort sig skyldig till annan vårdslöshet än grov är inte regressansvarig i förhållande till försäkringsgivaren, men torde enligt Hellner vara det i förhållande till den som försäkringsbolaget krävt på ersättning. Försäkringsbolaget vänder sig inte till någon annan än den som gjort sig skyldig till åtminstone grov vårdslöshet, eftersom kravet då ogillas enligt 25 § FAL.¹⁰⁷

Ett tidigt rättsfall kan ge viss ledning om vad som gäller när det finns flera skadeståndsskyldiga. I NJA 1937 s. 264 dömdes tre personer till att solidariskt utge

¹⁰⁶ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 89.

¹⁰⁷ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 90-91.

skadestånd p.g.a. egenmäktigt förfarande. En av männen betalade en tredjedel och en annan betalade resterande belopp, hälften av vilket han sedan krävde av den tredje. Rådhusrätten och Hovrätten dömde den tredje mannen att betala sin tredjedel. Fallet avgjordes av HD i sin helhet. I domen yttrades att i fall då flera p.g.a. brott är skadeståndsskyldiga de måste ”anses skyldiga att i gäldandet härav sinsemellan taga del efter ty med avseende å omständigheterna må vara skäligt.”¹⁰⁸ HD lämnade därmed öppet för domstolarna att göra en skönmässig bedömning av fördelningen av skadeståndsansvaret. Slutsatsen i fallet torde gälla än idag. I förarbetena till SkL togs frågan om flera skadeståndsskyldiga upp och det fastställdes att de skulle vara solidariskt ansvariga och att regressrätt skulle föreligga för den som betalt ut skadestånd. Däremot ansåg departementschefen att en lagregel om fördelningen dem emellan inte borde lagfästas. Den slutliga fördelningen skall därför ske efter en skälighetsbedömning.¹⁰⁹ Enligt huvudregeln i 6:3 SkL svarar de skadeståndsansvariga solidariskt för skadeståndet. Eftersom SkL gäller för all skadeståndsskyldighet, enligt 1:1 SkL, blir ansvaret solidariskt oavsett om det gäller ansvar för egen culpa, principalansvar eller strikt ansvar. Förutsättningen är dock att alla är ansvariga för samma skada. När den skadelidande krävt en skadeståndsansvarig får denne i sin tur kräva de övriga enligt särskilda regler. Ansvaret är inte solidariskt enligt 6:3 SkL om ”annat följer av att begränsning gäller i den skadeståndsskyldighet som åvilar någon av de skadeståndsskyldiga.”¹¹⁰ Den viktigaste faktorn vid fördelning av skadeståndsansvar, när alla skadeståndsskyldiga handlat oaktsamt, torde vara graden av vållande, men domstolarna tenderar att fördela ansvaret lika efter antalet medverkande.¹¹¹ Ett exempel på en sådan uppdelning ger NJA 1979 s. 773 då en villaägare hade anlitat en rörinstallatör för arbete på sitt hus. Installatören hade i sin tur av ett bolag hyrt en grävmaskin med förare för att utföra arbetet. Föraren var mycket ung vid tillfället. Under arbetet grävde föraren för nära en av husets väggar, vilket ledde till att gaveln rasade och stora materiella skador uppstod. Både bolaget och installatören befanns skadeståndsskyldiga i förhållande till villaägaren. I TR och HovR uppdelades ansvaret med två tredjedelar för installatören och en tredjedel för bolaget, men i HD ändrades det till ett hälftenansvar för båda ansvariga.

Vid fall av flera skadeståndsskyldiga där endast en har strikt ansvar har den strikt ansvarige regressrätt mot den som ansvarar p.g.a. vållande. Regressrätt för strikt ansvariga är

¹⁰⁸ Sidan 266 i domen.

¹⁰⁹ Prop. 1972:5, s. 175-176.

¹¹⁰ Hellner, J., *Skadeståndsrätt*, s. 242-245.

ofta lagstadgat i samband med strikt ansvar t.ex. 6 § 1 st hundlagen och 8 § luftansvarighetslagen, men anses gälla även i de fall då strikt ansvar beror på rättspraxis.¹¹²

I fall där flera skadeståndsskyldiga finns, men endast en har ansvarsförsäkring, blir frågan vem den skadelidande ska kräva. Det står honom fritt att kräva endera skadeståndsskyldig, men frågan är om ansvarsförsäkraren har regressrätt om ingens vårdslöshet varit grov. Troligtvis utesluts regressrätt enligt 25 § FAL. Det föreligger ingen regressrätt om det inte förekommit uppsåt eller grov oaktsamhet. Något undantag torde inte föreligga för ansvarsförsäkraren.¹¹³ För att undvika problemet kan försäkringsbolag dock alltid avtala bort begränsningarna i FAL.¹¹⁴

¹¹¹ Hellner, J., *Skadeståndsrätt*, s. 247-248 (se även NJA 1979 s. 773).

¹¹² Hellner, J., *Skadeståndsrätt*, 251.

¹¹³ Se NJA 1936 s. 608.

¹¹⁴ Hellner, J., *Försäkringsgivarens regressrätt*, s. 95-96.

7. Praktisk tillämpning

7.1. Äldre praxis

I början av 1950-talet gjorde Hellner en omfattande undersökning om hur regressrätten utövades i Sverige. Han konstaterade då att det vore förhastat att dra slutsatser om regressrättens utövande med utgångspunkt från 25 § FAL. I den största delen av regressfall svarade, enligt undersökningen, försäkringsbolag för betalningen, staten för en liten del och privatpersoner för ungefär 2-3 %. I de fall då privatpersoner varit betalningsskyldiga hade beloppen aldrig överstigit 100 kronor. Han ville inte dra några slutsatser av undersökningen, eftersom endast ett fåtal regressfall skulle ändra resultatet, men den visade ändå en viss tendens. De väsentliga regressinkomsterna kom från försäkringsbolag och självförsäkrare. Trots att lagen var dispositiv och försäkringsgivaren kunde avtala om en mer omfattande regressrätt, var regresspraxis restriktiv. Hellner menade att lagens inflytande ändå var stort och ansågs vara god försäkringssed. Vidare ansåg han det vara dålig reklam för försäkringsbolag att utöva regressrätt. Vissa faktorer förenklar regressrättens utövande. En solvent ansvarig gör beslutet att utöva regressrätt enkelt. Likaså om skadeståndsskyldighet är lättbedömd, t.ex. i brottmål, eftersom regressrätten inträder utan längre process.¹¹⁵

I betänkandet om försäkringsgivares regressrätt från 1975 finns en kortare utredning om hur försäkringsbolagen utövar regressrätt. Utredningen baserades på en enkät som besvarades under hösten 1972. I bolagens villkor förbehölls vanligen full regressrätt, med begränsning för försäkringstagares anställda eller, vid hemförsäkring, familjemedlemmar då skadan vållats med uppsåt eller i berusat tillstånd. Det förekom även äldre villkor, vilka anknöt till 25 § FAL. Återkrav p.g.a. överlåtelse av skadeståndsfördran var mycket ovanliga. Regressöverenskommelsen från 1949 var dessutom tillämplig. För skador som orsakats av privatpersoner utan ansvarsförsäkring var praxis mycket restriktiv om vållandet inte var grovt. Vid grov vårdslöshet var praxis däremot varierad. Detsamma gällde för småföretagare utan ansvarsförsäkring. Regresskrav mot staten utnyttjades alltid, främst mot försvaret och SJ. Regresskrav anfördes främst av ekonomisk hänsyn, vid föreliggande ansvarsförsäkring, och av preventionshänsyn, särskilt vid uppsåtliga brott. Regresskraven p.g.a. preventionsskäl inskränktes i många fall till ett skäligt belopp med hänsyn till omständigheterna.¹¹⁶

¹¹⁵ Hellner, J., "Om försäkringsbolagens utövande av regressrätt", s. 44-47.

¹¹⁶ SOU 1975:103, s. 59-61

7.2 Moderna försäkringsavtal

Privatförsäkringens regressklausuler är relativt kortfattade och innehåller först och främst en förklaring om övertagande av rätten till skadestånd. Ett exempel ger regressklausulen som Trygg-Hansa använder.

Återkrav

I samma utsträckning som Trygg-Hansa har betalat ersättning för skada, övertar Trygg-Hansa den försäkrades rätt att kräva ersättning av den som är ansvarig för skadan.¹¹⁷

Utöver det generella inträdet i den försäkrades rätt till skadestånd har vissa försäkringsbolag, t.ex. If...skadeförsäkring och Länsförsäkringar intagit en bestämmelse som begränsar den försäkrades handlingsfrihet efter inträffad skada genom att den försäkrade inte får ”med den som är ansvarig för skadan träffa överenskommelse som innebär att [den försäkrade] helt eller delvis avstår från [sin] rätt till ersättning från denne.”¹¹⁸

Företagsförsäkringens regressklausuler är till utformningen ganska lik privatförsäringen, men vissa försäkringsvillkor innehåller några egenheter. Skandias regressvillkor innehåller, förutom överlåtelse och begränsning för försäkringshavaren, en hänvisning till RÖ.

13.1 Återkrav

I den mån Skandia har betalt ersättning övertar Skandia den försäkrades rätt att kräva ersättning av den som är ansvarig för skadan.

Om den försäkrade efter det att skadan inträffat avstår från sin rätt till ersättning av annan enligt kontrakt, garanti eller liknande eller avstår från regressrätt, begränsas Skandias ersättningskyldighet i motsvarande mån och utgiven försäkringsersättning ska återbetalas till Skandia.

Vid regress tillämpas en mellan försäkringsbolagen träffad Regressöverenskommelse.¹¹⁹

I ett försäkringsvillkor från Länsförsäkringar finns en begränsning som är tagen från RÖ till skydd för privatpersoner

Återkrav mot privatperson får framställas endast om

- denne vållat skadan med uppsåt eller genom grov vårdslöshet eller
- skadan har samband med dennes förvärvsverksamhet.¹²⁰

Vid regressmål förekommer det att vissa försäkringsbolag samtidigt som regresskrav framför försäkringstagarens skadeståndskrav i fråga om förluster som inte ersatts genom egendomsförsäringen. Om skadevällarens försäkring och eget kapital inte räcker till att betala både försäkringsgivare och skadelidande har den skadelidande enligt god

¹¹⁷ Trygg-Hansa, Hem-, Villahem-, och fritidshusförsäkring.

¹¹⁸ If...skadeförsäkring, Hem.

¹¹⁹ Skandia, Småföretagareförsäringen.

försäkringssed förtur.¹²¹ Ett exempel på det ger försäkringsvillkoren från Försäkringsbolaget Zürich för företag, där samtidigt underlåtenhet att bevara sin rätt till ersättning ses som underlåtenhet att iaktta räddningsplikt.

10. Regress

I den mån Försäkringsbolaget Zürich har betalat skadeersättning för skada eller kostnad enligt försäkringen övertar Försäkringsbolaget Zürich den försäkrades rätt till ersättning från annan som är skyldig att ersätta skadan eller kostnaden. När Försäkringsbolaget Zürich utkräver sådan rätt mot annan åtar sig Försäkringsbolaget Zürich att på begäran samtidigt framföra andra betalningskrav som den försäkrade kan ha mot denne p.g.a. skadan, om det kan ske utan olägenhet för Försäkringsbolaget Zürich. Om den ersättningsskyldige är eller p.g.a. sitt ersättningsansvar blir insolvent, har den försäkrade rätt till ersättning för sina egna betalningskrav p.g.a. skadan.

Den försäkrade är skyldig att i Försäkringsbolaget Zürichs intresse bevara sin rätt till ersättning från annan, vilket framgår av 10.6 (Räddningsplikt).¹²²

¹²⁰ Länsförsäkringar, Småföretagarförsäkring—Allmänna Villkor.

¹²¹ Ullman, H., *Ansvar—Försäkring—Regress—Heta arbeten*, s. 44-45.

¹²² Ullman, H., *Regressöverenskommelsen*, s. 4.

8. Analys

Försäkringsgivarens regressrätt är ett komplicerat och omfattande ämne, vilket troligtvis framkommit i uppsatsen. Svårigheterna är inte uteslutande av akademisk art, utan märks även i den praktiska tillämpningen. Med tanke på att 25 § FAL är dispositiv och ofta avtalas bort blir det svårt att veta hur det ligger till med regressrätten. Trots svårigheterna kommer jag här att försöka göra en analys av rättsläget.

Utgångspunkten för bedömningen om vårdslöshet är grov enligt 25 § FAL är den som förekommer allmänt inom försäkrings- och skadeståndsrätt. Följaktligen torde det vara samma bedömning oavsett om det gäller framkallande av försäkringsfall enligt 18 § FAL eller vållande av skada enligt 2:1 SkL. För att oaktsamhet ska vara grov måste den vara av ett synnerligen allvarligt slag. Det rör sig om ett medvetet risktagande eller ett handlande som gränsar till uppsåt. Bedömningen är strängare för personer med särskild yrkeskunskap, eftersom de borde veta bättre förutsatt att handlingen rör en situation inom deras profession.

En fråga som varit aktuell flera gånger är om regressrätt kan medges oberoende om strikt ansvar beror på lag eller stiftats genom praxis. Det fastslogs redan på 1940-talet att regressrätt medges i båda fallen, men det ifrågasattes så sent som på 1990-talet. Nu torde frågan vara avgjord och en invändning om att strikt ansvar inte är lagstadgat, och därmed inte borde medföra regressrätt, kan inte vinna framgång.

Slutsatsen i NJA 1991 s. 720 visar på olika hänsyn som måste tas vid bedömningen av strikt ansvar. HD har tydligen tagit med i bedömningen risken för stora skador, förhållandet mellan skadevållare och skadelidande (kontraktsförhållande), försäkringsmöjligheter och prevention. Sammantaget leder faktorerna till strikt ansvar. Det verkar som om alla faktorerna är nödvändiga för strikt ansvar.

När det gäller principalansvar blir det, för att regressrätt ska föreligga, nödvändigt med en bedömning om skadevållaren haft en sådan ställning inom företaget att han kan identifieras med företaget. Då kan ansvaret anses ligga på företaget och 2:1 SkL, d.v.s. vanligt vållande, blir tillämplig. Är personen att anse som anställd föreligger inte regressrätt.

Det är i många fall rimligt med en jämkning enligt 3:6 SkL. Bakom regressrätten finns ett stort inslag av prevention, vilket är välmotiverat. Ibland är det nödvändigt att genom ett överhängande hot om regressansvar tvinga potentiella skadevållare till försiktighet, eftersom ”moral hazard” inte helt kan täckas genom självrisken. Med tanke på de följder som drabbar en försäkringstagare när hans ansvarsförsäkring utnyttjas, höjda premier och utbetalning av

självrisk, kan det i vissa fall vara oskäligt betungande att därutöver betala skadestånd. Vissa skador kan leda till mycket stora kostnader och då är det rimligt att ta hänsyn till om ansvarsförsäkringsbeloppet varit stort nog att täcka i stort sett alla skador som kan inträffa. Det är inte lämpligt att ett mindre företag eller en privatperson ska gå i konkurs efter att ha vållat en skada som p.g.a. olyckliga omständigheter fått allvarigare följder än vad som varit möjligt att förutse. Även om oaktsamheten varit grov är det rimligt med en jämkning enligt 3:6 SkL, eftersom höjda premier och självriskan innebär prevention i viss mån. Vid uppsåt är det rimligt med en skälighetsbedömning, eftersom ansvarsförsäkringen inte gäller och preventionssyftet kan uppnås genom hot om straffrättsliga påföljder. Det är viktigt att tänka på att 3:6 SkL inte kan kringgåas genom att skadelidande överlåter sitt skadeståndsanspråk på försäkringsgivaren. På så sätt har den ett stort inflytande över regressrätten.

Frågan om regressrätt i konsumentförhållanden är en aning komplicerad. Klart är att regressrätt finns genom KFL, som hänvisar till 25 § FAL. Konsumenter är visserligen ofta skyddade genom en ansvarsförsäkring som täcker skador orsakade genom grov vårdslöshet, men inte uppsåt. Trots det skyddet finns ändå en preventiv effekt genom självrisk och risk för ökade premier. Försäkringsbolagen förbehåller sig ofta obegränsad regressrätt genom försäkringsavtalet, men konsumenters regressansvar begränsas då genom RÖ. För privatpersoner utan ansvarsförsäkring finns inget skydd om försäkringsgivaren övertar försäkringshavarens rätt till skadestånd, men torde inte innebära något större problem, eftersom försäkringsbolag enligt tidigare undersökningar i stort sett aldrig utnyttjade regressrätten mot oförsäkrade privatpersoner. Culpabedömningen för konsumenter innebär ett skydd mot regresskrav. Det innebär inte att konsumenters oaktsamhet utsätts för en mildare bedömning, utan andra faktorer spelar inte som bidrar till att grov oaktsamhet är ytterst ovanligt. Grov oaktsamhet innebär ett högt krav på nonchalans, riskinsikt etc., vilket är ovanligt hos konsumenter, som ofta saknar yrkesmässig insikt och sällan tar medvetna risker. Därför blir grov oaktsamhet något utöver det vanliga, nästan gränsande till uppsåt. På så sätt blir konsumenter ytterst sällan regressansvariga. Vidare påverkas regressansvaret av deras ansvarsförsäkring, eftersom den täcker grov oaktsamhet och de flesta konsumenter har en hemförsäkring, i vilken en ansvarsförsäkring ingår.

Regressöverenskommelsen är ett intressant instrument för försäkringsbolagen att harmonisera utövandet av regressrätt och på så sätt begränsa de kostnader som följer av processer mellan försäkringsbolag. Förekomsten av en regressöverenskommelse är något komisk. Utgångspunkten är en dispositiv lagregel, som i åtskilliga fall åsidosatts genom

försäkringsvillkor för att sedan återkomma i en överenskommelse mellan försäkringsbolagen. RÖ har tre punkter som rör regressrätten. Först och främst får regressrätt inte utövas för belopp under ett basbelopp, vilket minskar antalet processer. Vidare får regressrätt endast utövas mot privatpersoner vid uppsåt och grov vårdslöshet, vilket ytterligare skyddar privatpersoner och harmoniserar de olika försäkringsvillkor som förbehåller obegränsad regressrätt. Slutligen ges möjlighet till ”omvänd regress” för ansvarsförsäkringsbolag som betalt ersättning, för vilken ett annat försäkringsbolag skulle ansvarat, vilket motverkar ett kringgående av egendomsförsäkringen.

Ett problem som följt den nya RÖ är att skadevållaren krävs regressvis innan det framkommer om hans försäkringsbolag är anslutet till RÖ. Om försäkringstagaren har ansvarsförsäkring vänder han sig till sitt försäkringsbolag och om försäkringsbolaget i sin tur är anslutet till RÖ behöver det inte betala. Försäkringstagaren blir däremot skyldig att betala sin självrisk, vilket jag misstänker är syftet med ändringen jämfört med RÖ 92, då ansvarsförsäkringsbolaget krävdes på ersättning.

Försäkringsbolagen har som nämnt även möjligheten att genom en särskild överlåtelse utanför försäkringsvillkoren möjlighet att överta den försäkrades rätt till skadestånd. Det finns vissa fördelar med en sådan överlåtelse, eftersom försäkringshavaren då inte behöver engagera sig i en långvarig process och kan få sin ersättning relativt snabb. Men de begränsningar som följer av t.ex. 3:6 kan inte kringgå, vilket märktes i NJA 1996 s. 118. På så sätt är skadevållaren skyddad mot ett skadeståndsanspråk genom att vanliga jämningsregler spelar in.

Det är mycket kontroversiellt med hur regressfrågan ska lösas. Det finns å ena sidan fog för en tvingande reglering, eftersom försäkringsbolag ofta förbehåller sig obegränsad regressrätt. Å andra sidan är försäkringsbolagens praxis restriktiv, vilket försäkringsbolagen påpekat i flera remissvar och bekräftat i RÖ. Problemet är att det kan vara vanskligt att förlita sig på försäkringsbolagens välvilja. En förändrad regresspraxis kan komma plötsligt och reaktioner från lagstiftaren kan dröja en längre tid. En sådan osäkerhet är, enligt min mening, inte acceptabel. Utvecklingen har gått från att vilja ha en tvingande reglering sedan början av 1950-talet till att ge försäkringsgivaren en obegränsad regressrätt i förslaget till ny försäkringsavtalslag från 1993. Förslaget har som nämnt fortfarande inte lett till lagstiftning och jag hyser tvivel om att det i den regressdelen kommer att gå obemärkt förbi. Det kom till under andra politiska förutsättningar än vad som råder nu, varför det kan vara tveksamt att förvänta sig att förslaget genomgår lagstiftningsarbetet oförändrat. Jag tycker inte att en

obegränsad regressrätt vore bra. Först och främst tycker jag att en tvingande regel borde utesluta regressrätt vid personförsäkring, eftersom de oftast är summaförsäkringar och inte motsvaras av utgifter som går att sätta ett värde på. En person kan vidare ha flera summaförsäkringar, vilket gör att regressrätt blir orimlig. Då skulle en skadevållare drabbas hårt av att krävas på ersättning av flera försäkringsbolag samtidigt. När det gäller skadeförsäkring finns det fog för en tvingande reglering. Även om det inte för tillfället finns skäl att misstro försäkringsbolagens välvilja och deras praxis överensstämmer med tankarna bakom FAL, kan det inte vara alltför besvärande om regleringen ändå blev tvingande. Eventuellt skulle det kunna vara nödvändigt med en allmän jämningsregel som motsvarar 3:6 SkL. Ansvar överflyttas på skadeförsäkringen och regressrätt medges till det belopp som ansvarsförsäkringen täcker. För skador därutöver skulle skadeförsäkringen stå.

Avslutningsvis anser jag att det nästan är nödvändigt med en tvingande reglering av försäkringsgivarens regressrätt, eftersom det inte finns några möjligheter att förutse rättsläget med hänsyn till att försäkringsgivaren genom avtal kan kringgå 25 § FAL. På så sätt blir situationen alltid osäker för en skadevållare oavsett om han har ansvarsförsäkring eller inte. Det är omöjligt att säga vad som gäller i en viss situation med utgångspunkt från lagen, man måste alltid veta vad som står i försäkringsvillkoren, om försäkringsbolagen är anslutna till RÖ och hur deras regresspolicy ser ut. En sådan osäkerhet är enligt min mening oacceptabel.

9. Sammanfattning

När en försäkringsgivare betalt ersättning till en försäkringshavare för en skada som vållats av annan, har försäkringsgivaren regressrätt mot skadevållaren. Regressrätt för försäkringsgivaren innebär ett inträde i den försäkrades rätt till skadestånd. Försäkringsgivarens regressrätt regleras i 25 § FAL, enligt vilken försäkringsgivaren har rätt att inträda i rätten till skadestånd om skadan orsakats genom uppsåt eller grov vårdslöshet eller om skadevållaren är ansvarig oberoende av vållande, d.v.s. har strikt ansvar. Vid strikt ansvar spelar det ingen roll om det är lagstadgat eller infört genom praxis. Däremot föreligger inte regressrätt om skadan vållats av en arbetstagare, för vilken annan är ansvarig enligt 3:1 SkL. Regressrätt föreligger vidare inte vid personförsäkring i form av summaförsäkring, då den utbetalda ersättningen är förutbestämd och inte motsvaras av faktiska kostnader.

Även vid konsumentförsäkring föreligger regressrätt och 25 § FAL, eftersom paragrafen är tillämplig genom KFL, som reglerar t.ex. hem- och villaförsäkring.

Regressregeln i 25 § FAL är dock dispositiv, vilket ger försäkringsgivaren en möjlighet att utöka sin regressrätt. Många försäkringsbolag utnyttjar möjligheten och avtalar i de flesta fall bort 25 § FAL. För att ytterligare begränsa regressrätten och det antal processer som kan följa när regresskraven riktas mot andra försäkringsbolag, har försäkringsbolagen träffat en regressöverenskommelse, som utesluter regressrätt mellan försäkringsbolag när skadebeloppet understiger ett basbelopp.

Regressrätt kan även förekomma i kontraktsförhållanden, då en skadevållare genom garantier etc. kan ha tagit på sig ett ökat ansvar som leder till regressrätt om ett försäkringsbolag ersätter den vållade skadan.

När det finns flera skadeståndsskyldiga har försäkringsgivaren, enligt 25 § FAL, regressrätt endast mot den eller de som handlat med uppsåt eller grov vårdslöshet eller har strikt ansvar. Då blir det nödvändigt för en försäkringsgivare att framställa regresskrav mot den som kan bli regressansvarig, som i sin tur får kräva de medvållande.

Många försäkringsbolag utnyttjar möjligheten att avtala bort 25 § FAL. I regressklausulerna finns oftast en förklaring om överlåtelse av rätten till skadestånd och en begränsning för den försäkrade att avstå från eller till viss del avtala bort sin rätt till skadestånd.

10. Käll- och litteraturförteckning

10.1. Litteratur

Kommittébetänkanden

SOU 1925:21, "Förslag till lag om försäkringsavtal m.m."

SOU 1958:44, "Försäkringsgivares regressrätt"

SOU 1975:103, "Försäkringsgivares regressrätt m.m."

SOU 1977:84, "Konsumentförsäkringslag"

SOU 1986:56, "Personförsäkringslag"

SOU 1989:88, "Skadeförsäkringslag"

Propositioner

Prop. 1927:33 "Kungl. Maj:ts proposition till riksdagen med förslag till lag om försäkringsavtal m.m."

Prop. 1972:5, "Kungl. Maj:ts proposition med förslag till skadeståndslag m.m."

Prop. 1979/80:9, "Om konsumentförsäkringslag m.m."

Övriga citerade lagförarbeten

Ds. 1993:39, "Ny försäkringsavtalslag"

Övrig citerad litteratur

Bengtsson, Bertil, "Försäkringsgivares regressrätt", *NFT* 1976 s. 225

Bengtsson, Bertil, *Försäkringsrätt—några huvudlinjer*, 5 uppl., (Uppsala:1999)

Finlands Lag, (Helsingfors: 1999)

Hellner, Jan, *Försäkringsgivarens regressrätt*, (Uppsala: 1953)

Hellner, Jan, *Försäkringsrätt*, 2 uppl., (Stockholm: 1965)

Hellner, Jan, "Om försäkringsbolagens utövande av regressrätt", *FjFP* nr. 10
Skadeståndsrättsliga spörsmål, (Stockholm: 1953)

Hellner, Jan, "Skadestånd och heta arbeten", *JT* 1995/96 s. 1127

Hellner, Jan, *Skadeståndsrätt*, 5 uppl., (Stockholm: 1995)

Hult, Phillips, "Försäkringsrätt 1947-1953", *SvJT* 1954 s. 638

Hult, Phillips, "Svensk rättspraxis. Försäkringsrätt 1942-1946", *SvJT* 1947 s. 494

Karlgren, Hjalmar, ”Jan Hellner. Försäkringsgivarens regressrätt”, *SvJT* 1954 s. 103
Karnovs lovsamling, (Köpenhamn: 1999)
Karnov—norsk kommentert lovsamling, (Oslo: 1996)
Lindell-Frantz, Eva, *Nedsättning av försäkringsersättning*, (Lund: 1996)
Peczenik, Aleksander, *Vad är rätt?*, (Stockholm: 1995)
Ullman, Harald, *Ansvar—Försäkring—Regress—Heta arbeten*, (Stockholm: 1996)
Ullman, Harald, *Försäkring och ansvarsfördelning*, (Uppsala: 1999)
Ullman, Harald, *Regressöverenskommelsen*, (Stockholm: 1999)

10.2. Opublicerade källor

If...skadeförsäkring, Hem. Försäkringsvillkor, juni 2000
Länsförsäkringar, Småföretagarförsäkring—Allmänna Villkor. V 060:3.
Skandia, Småföretagarförsäkringen, 1999-05-01
Trygg-Hansa, Hem-, Villahem- och fritidshusförsäkring, 2000-07-01.

10.3. Rättsfall

Nytt Juridiskt Arkiv

NJA 1929 s. 514

NJA 1931 s. 514

NJA 1933 A nr. 325

NJA 1936 s. 608

NJA 1937 s. 264

NJA 1942 s. 11

NJA 1943 s. 431 II

NJA 1945 s. 322 I + II

NJA 1946 s. 148

NJA 1946 s. 185

NJA 1946 s. 734 II

NJA 1949 s. 620

NJA 1962 s. 281

NJA 1965 s. 244

NJA 1979 s. 773

NJA 1983 s. 209

NJA 1990 s. 726

NJA 1990 s. 734

NJA 1991 s. 720

NJA 1992 s. 130

NJA 1993 s. 764

NJA 1994 s. 283

NJA 1996 s. 118